

21. Yüzyıl Deniz Gücünün Askeri ve Ticari Perspektiften Analizi İçin Yeni Bir Yaklaşım Önerisi: Türkiye Örneği[☆]

A Novel Approach Proposal for the Military and Commercial Analysis of the 21st Century Sea Power: The Case of Turkey

Eda TUTAK^{a,✉}, Gökhan KOÇER^b

MAKALE BİLGİSİ

<i>Makale Geçmişi</i>	
Başvuru	23 Ağustos 2022
Kabul	1 Aralık 2022
Yayın	26 Aralık 2022
Makale Türü	Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler

21. Yüzyıl,
AHP,
Deniz Gücü,
Deniz Kuvvetleri,
Deniz Stratejileri.

ARTICLE INFO

<i>Article History</i>	
Received	23 August 2022
Accepted	1 December 2022
Available Online	26 December 2022
Article Type	Research Article

Keywords

21st Century,
AHP,
Sea Power,
Naval Forces,
Maritime Strategies.

ÖZ

Denizler, tarih boyunca toplumsal hayatı derinden etkilemiş, 21. yüzyıla gelindiğinde küreselleşme ve teknolojik ilerlemeye bağlı olarak bu etkinin kapsamı oldukça genişlemiştir. Devletlerin sahip olduğu deniz gücü de ulusal ve küresel güce katkı sunan önemli güç göstergelerinden birine dönüşmüştür. Bu çalışmanın amacı; deniz gücünün askeri ve ekonomik perspektiften ele alındığı bir yaklaşım sunmak ve deniz gücünü etkileyen başarı faktörlerini tespit ederek bu faktörlerin önem derecelerini belirlemektir. Bu kapsamda devletlerin deniz gücünün ölçülmesinde kullanılacak bir model önerisi sunulmuş ve önerilen model Türkiye örneğiyle test edilmiştir. Çalışmada deniz gücünü etkileyen başarı faktörleri, literatüre dayalı olarak askeri ve ekonomik olmak üzere iki grupta belirlenmiştir. Bu faktörlerin önem ağırlıkları ise çok kriterli karar verme yöntemleri içerisinde yer alan Analytic Hierarchy Process (AHP) Yöntemi aracılığıyla tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda askeri deniz gücü yeteneğinde etkin olan en önemli ilk üç faktör; Denizcilik Politikası, Donanma Alt Yapısının Milli Teknolojiyle Oluşturulması ve Teknoloji olarak belirlenmiştir. Ticari deniz gücü yeteneğinde etkin olan en önemli ilk üç faktör ise Denizcilik Politikası, Sürdürülebilir Deniz Ekonomisi ve Teknoloji olarak saptanmıştır.

ABSTRACT

The seas have deeply affected community life throughout history, and in the 21st century, the scope of this effect has expanded considerably due to globalization and technological progress. The sea power of the states has also turned into one of the important power indicators that contribute to national and global power. The purpose of this study is to determine the importance of military and economic sea power factors. In this context, a model proposal to be used in measuring the sea power of states has been presented and the proposed model has been tested in the case of Turkey. The importance weights of these factors used in the assessment of the sea power ability of states were specified with utilization the Analytic Hierarchy Process (AHP) method, one of the MCDM methods. As a result of the study that the Maritime Policy, The Creation of the Naval Infrastructure with National Technology and the Technology factors is the most important factors in the military sea power. Also, Maritime Policy, the Sustainable Maritime Economy, and Technology have been determined the most important factors in commercial sea power.

EXTENDED SUMMARY

Purpose: The sea power, one of the main factors in the military and commercial activities, has been gaining growing importance throughout history. For this reason,

researches of the sea power are gradually significant considering the situation of sea power since past. But, the studies on the sea power have not freshly get attention sufficient in Turkey.

[☆] Bu makale Prof. Dr. Gökhan KOÇER danışmanlığında Eda TUTAK' ın Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan "21. Yüzyılda Denizlerin ve Deniz Gücünün Artan Önemi Kapsamında Türkiye'nin Deniz Stratejisi: Bir Deniz Gücü Analiz Model Önerisi" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

✉ Sorumlu Yazar/Corresponding Author

^a Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İrfan Can Köse Meslek Yüksekokulu, Hukuk Bölümü, Gümüşhane, **E-Posta:** edatutak@gumushane.edu.tr, **ORCID:** https://orcid.org/0000-0002-8567-8106

^b Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Trabzon, **E-Posta:** g.kocer@ktu.edu.tr, **ORCID:** https://orcid.org/0000-0003-1974-5013

There are very few academic and systematic research to examine sea power although there has been so much research on marine and naval fields. To enhance the sea power of countries, this study, on the contrary other sea power researches, offer a new model propose. The current study also exhibit the emerging changes in seas and sea power.

The main objective of this study is to propose a new approach in which sea power is considered in terms of military and commercial aspects, within the scope of the increasing significance of seas and sea power, and to analyze Turkey's sea power. For this purpose, a two-stage approach is created. In the first stage, military power has been analyzed. For the military power analysis, in this stage military success factors are determined via literature research. After the success factors were determined, the importance weights of military factors are obtained via Analytic Hierarchy Process (AHP). In the second stage, commercial power has been analyzed. For the commercial analysis, in the second stage commercial success factors are determined by literature research. After the success factors were determined, the importance weights of the factors were determined by AHP.

Design and Methodology: In this research, past and current developments in the branch of sea were examined profoundly, and on the axis of several success factors, the military and commercial side of sea power were investigated. While Past and current developments were investigated according to theoretical framework, the success factors of sea power were analyzed to expert opinions. In this study, the influencing success factors of sea power were examined. In the application phase of the study, AHP method is utilized to determine the importance weights of the factors used. AHP is a weighting method which is frequently used in the literature to determine the importance weights of the factors. The factors of the research are created in the direction of the relevant literature research. In the first stage of the approach created within the extent of the research; As a measure of the military sea power, geographical position, possessed straits, maritime policy, technology, size of the navy, the creation of the naval infrastructure with national technology, strategic military bases and finally operation and simulated military operations factors are used. In the second phase of the model created within the extent of the research; As a measure of the commercial sea power, geographical position, possessed straits, maritime policy, technology, shipping trade, shipbuilding industry, port qualifications and numbers, discovery and extraction of energy resources and finally, sustainable maritime economy factors are used. In addition, Excel Office program was used to analyse the data utilized in the research. Consistency ratio was calculated with the help of excel program. The level of consistency ratio must be below 10 % in AHP analyses.

Results and Conclusions: To begin with, we determined the success factors which influence the sea power in the research. In the wake of determined the success factors, the importance weights of the factors have been detected. For this purpose, AHP method is utilized. As a result of the implementation, according to the holistic point of view, it was determined that the most important success factor in military sea power is maritime policy. The creation of the

naval infrastructure with national technology, technology, and strategic military bases are other important factors in the military sea power, respectively. Moreover, according to results of implementation as of with holistic view, it has been detected that the significant success factor in the commercial sea power is maritime policy. Sustainable maritime economy, technology, and shipping trade are other significant success factors in the commercial sea power, respectively. When the consequences of the study are examined with a view of academic, factor of maritime policy and factor of the creation of the naval infrastructure with national technology are the most important success factors in the military sea power. On the other side, in terms of commercial sea power, factor of maritime policy and factor of sustainable maritime economy are the most important success factors according to academic perspective. When the implications of the research are examined as a view of areal, factor of maritime policy and factor of the creation of the naval infrastructure with national technology are the most significant success factors in the military sea power. In the commercial sea power, factor of maritime policy and factor of sustainable maritime economy are the most significant success factors according to the areal point of view.

Originality: There is not any research which determines the degrees of the importance of sea power success factors with AHP method, despite there are research on the distinct aspects of seas. To the best of our knowledge, this study is the first research which examine degrees of importance the success factors of the influencing sea power.

1. Giriş

Denizler yüzyıllar boyunca devletlerin savunma biçimlerini, güvenlik algısını, siyasi ve ticari ilişkilerini etkileyen en önemli unsurlardan birini oluşturmuş, denizlerdeki hâkimiyet ise ulusal ve küresel tarihe yön veren etkenlerden birini temsil etmiştir. Denizlerin insanlığa sağladığı imkân ve olanaklar ile barındırdığı doğal kaynaklar etkin kullanıldığında ulusal ekonomileri olumlu yönde etkileyebilmektedir. 21. yüzyılda; artan dünya nüfusu ve endüstriyel gelişmelerin etkisiyle doğal kaynakların hızlı bir biçimde azalması, küresel ticaretin yaygınlaşması, bölgesel istikrarsızlık ve güvenlik sorunlarının ortaya çıkması, küreselleşme ve teknolojinin büyük bir hızla ilerlemesi gibi yaşanan gelişmeler denizlerin önemini daha fazla arttırmıştır. Bu durum devletlerin deniz politika ve stratejilerine öncelik vermesine sebep olurken sahip olunan deniz gücünün iyileştirilmesi ihtiyacını da ortaya çıkarmaktadır.

Devletlerin uluslararası siyasetteki etki kapasitesi, elinde bulundurduğu ulusal güçleri ile orantılı olarak değişmektedir. Bu gücü oluşturan faktörler ise çok çeşitli olmakla birlikte; nüfus, coğrafi özellikler, askeri, ticari, siyasi, idari, teknolojik ve psiko-sosyal unsurlar olarak sıralanabilmekte ve bu faktörlerin sayısı artırılarak alt bileşenlerine ayrılabilir (Ünal, 2005: 8; Küçükşahin, Uyar, Tahminciler ve Dinçer, 2008: 12). Uluslararası ilişkilerde söz konusu ulusal gücün analizi ve ölçülmesini kapsayan çalışmaların büyük bir kısmı askeri güce odaklanmaktadır. George Modelski (1987), devletin sahip olduğu deniz gücünün ulusal gücün ölçülmesinde önemli bir faktör olduğunu savunmaktadır. Ulusal güç kapasitesinin vazgeçilmez iki faktörünü oluşturan askeri ve

ekonomik kudretin denizlerdeki boyutunu temsil eden deniz gücü ise ulusların deniz alanlarındaki askeri ve ekonomik menfaatlerinin korunması ve bu yöndeki gücünün ulusal ve küresel çıkarlarına tesir etme yeteneğini oluşturmaktadır. Bu nedenle bir devletin deniz gücü yeteneğinin ölçülmesi aynı zamanda uluslararası düzende rolünün belirlenmesi, geliştirilmesi noktasında da önem taşımaktadır.

Deniz gücü; devletlerin ekonomik faaliyet ve çıkarlarını muhafaza etmek üzere ulusal bir savunma stratejisi olarak uygulanmaktadır (Crowhurst, 1977). Devletlerin sahip olduğu donanmalar savaş zamanında ticareti ve ticaret yollarını korumak için kullanılırken, barış zamanında ise uluslararası suları denetlemek, seyrüsefer güvenliğini geliştirmek, bilimsel bilgiyi genişletmek ve genel olarak egemen çıkarları korumak için görev icra etmektedir (Glaser ve Rahman, 2016: 97). 1880 yılında Amiral George M. Ransom bu durumu “Ticaret olmadan donanmaya ihtiyaç duyulmaz, donanma ise ticaret olmadan var olamaz.” sözü ile vurgulamıştır (Bartlett, 2011: 79). Alfred Thayer Mahan ise 19. yüzyılın sonunda bir devletin refahı ve gücünün ülkenin deniz potansiyelini kullanabilmesi ve denizlerde hâkimiyet kurma yeteneğiyle doğrudan bağlantılı olduğunu savunmuştur (Mahan, 1890). Ancak bu tarihten itibaren yaşanan teknolojik gelişmeler, deniz gücünün çok yönlü faktörler tarafından yapılandırılması ile sonuçlanarak bu alanın çok boyutlu bir görünüm kazanmasına neden olmuştur.

Devletlerin refah ve güvenlik sağlayabilmesinde etkin olan en önemli unsurlardan biri deniz gücü tarafından korunan deniz varlığıdır. Bu gücün ihmal edilmesi milletleri hem ekonomik hem askeri açıdan zorlayabilmekte, hatta devletlerin tarih sahnesinden silinmesine bile neden olabilmektedir (Octavian, 2017: 118). Tüm bu nedenlerle devletlerin muktedir oldukları mevcut deniz gücünü tespit etmek ve iyileştirilecek yönlerini belirlemek, bir ulusun geleceğine doğrudan etki edebilecektir. Özellikle denizlerin toplumlara sağladığı fayda ve çıkarların üst seviyeye çıktığı 21. yüzyılda, devletlerin deniz gücünü ölçmek için kullanılacak başarı faktörlerini belirlemek ve bu faktörlerin bilimsel yöntemlere dayalı olarak önem derecelerini tespit etmek kritik önem arz etmektedir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda yaşanan gelişmeler (teknolojik, bilimsel, endüstriyel) deniz gücü alanında gerçekleştirilecek yatırımlara yön vermekte olup oluşturulan stratejilerin uygulanabilir politikalar ile desteklenmesi durumunda ulusal gücün artması sağlanmaktadır. Bu nedenle ulusal gücün alt unsurlarından birini temsil eden deniz gücünün sahip olduğu rolü analitik bağlamda araştırmak, söz konusu güce ilişkin gerçekleştirilen faaliyetlerin nedenini

açıklarken aynı zamanda etkin bir deniz stratejisi belirlenmesine de katkı sunmaktadır.

Deniz gücü, bir devletin başka devletlerle münasebetlerinde ulusal çıkarlarını korumak ve devam ettirmek amacıyla kullanılan gücün bir tarafını temsil etmektedir. Bu nedenle küresel düzende etkisini ve gücünü arttırmayı hedefleyen devletler, 21. yüzyıl dinamikleri kapsamında artan önemi nedeniyle denizlere ve deniz gücüne yönelmekte ve bu durum ülke güvenlik, ekonomi, enerji ve dış politikalarına yansımaktadır. Denizlerin artan önemine rağmen, yapılan literatür taraması neticesinde içinde bulunduğumuz yüzyılın ortaya çıkardığı ihtiyaç ve yenilikler çerçevesinde bir deniz gücü analiz yaklaşımı içeren çalışma tespit edilememiş, özellikle devletlerin deniz gücü yeteneğini etkileyen askeri ve ticari başarı faktörlerinin neler olduğu ve bu faktörlerin önem derecesini belirleyen bir araştırma olmadığı görülmüştür. Bu çalışma ile literatürdeki söz konusu eksikliğin giderilmesi hedeflenmektedir. Türkiye açısından denizler çok sayıda fırsat ve tehdidi bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla Türkiye özelinde deniz gücü analizinin gerçekleştirilerek detaylı bir durum tespiti yapılması, bu alandaki eksiklerin giderilmesi noktasında önem arz etmektedir. Bu kapsamda alanda faaliyet gösteren uzmanların bilgi, görüş ve tecrübeleri çalışmaya sistematik bir biçimde yansıtılmış ve bu konuda politika üreticilerine bilimsel yöntemlerle elde edilen verilere dayalı bir yaklaşım sunulmuştur.

Bu çalışmada deniz gücü yeteneğinin geliştirilmesinde etkili olan başarı faktörleri askeri ve ticari perspektiften olmak üzere iki boyutta analiz edilmiş ve bir devletin ileri deniz gücü elde edebilmesinde etkin olan faktörler literatüre dayalı olarak belirlenmiştir. Literatüre bağlı olarak belirlenen ve araştırmada faydalanılan söz konusu başarı faktörlerinin önem dereceleri ise Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemleri içerisinde yer alan AHP (Analytic Hierarchy Process) yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Bu yöntem sayesinde çalışma alanı denizler olan akademisyen, asker, uzman ve sektör mensuplarının; bilgi, düşünce ve tecrübelerinden çalışmada AHP yöntemi vesilesiyle faydalanılmış, böylece uluslararası ilişkiler alanında kritik bir araştırma konusunu temsil eden deniz gücünde multidisipliner bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmıştır.

2. Deniz Gücünün Önemi Konu Alan Çalışmaların Analizi

Araştırmanın mahiyeti kapsamında yer alan ve literatürde deniz gücünün önemini konu alan kaynak çalışmalar kapsamlı bir literatür taraması neticesinde elde edilmiş ve bu çalışmalara ilişkin özet bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Deniz Gücünün Önemi İlişkin Çalışmalar

Yazar (Yıl)	Çalışmanın Amacı	İncelenen Bölge/Ülke	Kapsam	Çalışmanın Sonucu
Ridolfi (1997)	Süper güç rekabeti çağındaki deniz gücünün rolü bağlamında Akdeniz’in bir çatışmalar ve gerilimler denizi olarak tarihini araştırmak	Akdeniz	Askeri	Hâkim gerilim ekseninin artık Doğu-Batı yerine Kuzey-Güney olduğu sonucuna varılmıştır.
France (2000)	Bir uzay gücü teorisi geliştirebilmek için ünlü deniz gücü teorisyeni Alfred Thayer Mahan’ın sunduğu deniz gücü unsurlarını inceleyerek karşılaştırma yapmak	ABD Rusya	Askeri ve Ticari	Deniz gücü ve uzay gücü arasındaki güncel ve tarihsel benzerlikler, bir uzay gücü teorisi geliştirmede dikkate alınmalı ve deniz gücünü en iyi tanımlayan yazar Alfred Thayer Mahan’ın sunduğu deniz gücü unsurlarından başlanmalıdır.
Kwak, Yoo ve Chang (2005)	Denizcilik endüstrisinin ulusal ekonomideki rolünü incelemek	Kore	Ticari	Denizcilik endüstrisi; yüksek üretim teşvik etkisine, düşük arz kıtlığı maliyetine, fiyat değişikliklerinin düşük yaygın etkisine ve teşvik edici yüksek istihdam etkisine sahiptir.

Black (2005)	Yıllar boyunca, İngiliz ulusunun karakterini ve kimliğini şekillendiren Kraliyet Donanmasının kendine özgü doğası, gücü ve ihtişamının dün ve bugünü incelemek	Birleşik Krallık	Askeri	İngiliz gücü ve Kraliyet Donanması ve özellikle bu donanmanın güç projeksiyonu, hala küresel siyasette etkindir ve İngiliz ulusal kimliğinin önemli bir bileşenini oluşturmaya devam etmektedir.
Vivero ve Mateos (2006)	Avrupa Birliği (AB)'nin genişlemesinden Avrupa denizciliğinin ne ölçüde etkilendiğini araştırmak	Avrupa	Ticari	AB genişlemesiyle birlikte üye ülkelerin denizcilik ekonomilerindeki zayıflık Birlik için yük oluşturmuştur. Geniş ve müreffeh bir deniz Avrupa'sı, karasal dengesizliklerin azaltılmasıyla mümkündür.
Lei (2008)	Çin'in devam eden refahı için deniz ticaretine artan ekonomik bağımlılığının, Çin'in deniz iletişim hatlarının (SLOC) stratejik savunmasını vurgulayan yeni bir ulusal strateji ve doktrin arayışına nasıl dönüşeceğini araştırmak	Çin	Askeri ve Ticari	PLAN, kendisini Çin'in mevcut ve gelecekteki ticarete dayalı ekonomisini korumanın öncüsü olarak görse de ileriye dönük bir denizcilik stratejisi ve doktrinini aramalıdır. Çin denizcilik stratejisine yalnızca askeri değil, aynı zamanda jeoekonomik, jeopolitik ve diplomatik girişimler kapsamında da bakılmalıdır.
Vivero ve Mateos (2010)	BRIC ülkeleri denizcilik potansiyellerinin ve BRIC ülkeleriyle bağlantılı olarak ortaya çıkan denizcilik senaryolarının incelenmesi	Brezilya Rusya Hindistan Çin	Ticari	Geleneksel deniz gücünün bir BRIC versiyonu olan yeni bir neo-denizcilik anlayışı ortaya çıkmakta ve Avrupa'daki güçlü rekabet gücünün baskısı altında AB'nin entegre denizcilik politikasına yönelik olası bir tehdit oluşmaktadır.
Rahman (2010)	Tarihsel olarak büyük deniz güçlerinin uluslararası ticareti nasıl etkilendiğini ve 18. yüzyıldan 20. yüzyılın ortalarına kadar savaşlar, ittifaklar, deniz gücü ve ticaretin etkileşimlerini araştırmak	İngiltere Fransa ABD Rusya Almanya Japonya	Askeri ve Ticari	Spesifik olarak bir deniz gücüyle ittifak yapmak bir ülkenin ticaretini olumlu yönde etkilerken bir deniz gücüyle savaşmak ülkenin ticaretine zarar vermektedir.
Chang (2012)	Çin'in deniz modernizasyonu sonucu yükselen askeri gücünün oluşturduğu yeni dengeleri değerlendirmek	Çin Vietnam Filipinliler	Askeri	Çin askeri modernizasyonu programının sonuçları Güney Çin Denizi'nde dengeleri ülke lehine sonuçlandırmıştır.
Hodge (2014)	Yirminci ve yirmi birinci yüzyıl özellikleri kapsamında ABD Deniz Kuvvetleri ve deniz stratejilerinin incelenmesi	ABD	Askeri	Donanma kapasitesi, tarihsel olarak ABD stratejik önceliklerinin ağırlık merkezi olmuştur. Çin'in denizlerdeki yükselişi, ABD Donanması'nın savunma harcamalarını arttıracaktır.
Glaser ve Rahman (2016)	19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında deniz kuvvetlerinin ticareti teşvik edip etmediğini ve deniz gücü projeksiyonunun ticaret üzerindeki nedensel etkilerini tespit etmek	Britanya Fransa ABD Almanya	Askeri ve Ticari	Donanmalar kendi ülkelerinin ticareti üzerinde olumlu etkiye sahipken, diğer ulusların ticaretine zarar verebilmektedir. İlk küresel silahlanma yarışı, küreselleşmeyi desteklemek yerine ticari çıkarlara zarar vermiş ve dünya çapında ticaret potansiyelinin azalmasına neden olmuştur.
Yoshihara ve Holmes (2017)	Yükselen Çin deniz gücü karşısında ABD'nin izleyeceği deniz stratejisinin analiz edilmesi	ABD Çin	Askeri	Çin donanmasının güçlenmesine karşılık ABD Donanmasının risk alan bir deniz stratejisi benimsemesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Çin çıkarları ve gücü karşısında ABD'nin büyük risk taşıdığı empoze edilerek caydırıcılık sağlanmalıdır.
Silva (2017)	Uluslararası politika ve özellikle stratejik-askeri alanda deniz ve okyanusların önemini incelemek	Genel	Askeri ve Ticari	Savaşta ve barışta okyanusları kontrol etme ve kullanma yeteneği, küresel siyaseti etkileyebilen bir deniz gücü sunarak uluslara üstünlük sağlamaktadır.
Maurer (2018)	Denizlerde güçlü olmanın büyük güç mücadelesindeki önemini I. Dünya Savaşı örneğiyle tarihsel perspektiften ele alarak 21. yüzyıl deniz gücü etkinliğini analiz etmek.	ABD Çin İngiltere Almanya	Askeri	Denizde yenilginin 21. yüzyılda Amerikan küresel liderliğini sona erdireceğini öne süren çalışmada, Pasifik'teki Amerikan gücünün yenilenmesinin olası bir ABD-Çin çatışmasını caydırmak için esas olduğu sonucuna varılmıştır.
Rochwulaningsih, Sulistiyono, Masruroh ve Maulany (2019)	Bir takımada devleti olan Endonezya'nın neden bir deniz devleti, (ticari ve askeri bağlamda) kurmadığını araştırmak, deniz gücü inşa etme kabiliyetine neden sahip olmadığını değerlendirmek.	Endonezya	Ticari	Endonezya'nın büyük bir deniz ülkesi kurmadaki başarısızlığının 3 temel sebebi vardır: ileri teknoloji geliştirememesi, ekonomik entegrasyon eksikliği ve sahip olduğu doğal kaynakların etkin kullanılmaması.
Lane ve Pretes (2020)	Okyanus ticaretine erişim neden önemlidir? Sorusuna cevap aramak. Deniz bağımlılığı ve ekonomik refah arasındaki ilişkiyi araştırmak	129 ülke	Ticari	Bir ülkenin deniz ticaretine katılma kabiliyeti arttıkça kişi başına GSYİH da artmaktadır. Kişi başına düşen GSYİH, önemli ölçüde liman sayısına, deniz ticaret oranına ve nakliye hattı bağlantısına bağlıdır.
Jenner (2021)	Güney Çin Denizi'ndeki mücadelenin jeopolitik kökenlerini, günümüz bölgesel tezahürlerini ve yörüngelerini araştırmak	Güney Çin Denizi	Askeri	Güney Çin Denizi üzerinde iddia sahipleri arasında komuta, stratejik rekabet ve güven inşası, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin arasındaki mücadelede etki alanlarını yönetmektedir.
De Almeida, Costa, Costa, Corriça,	Çok kriterli bir karar verme yaklaşımıyla (ELECTRE-MOr hibrit yönteminin	Brezilya	Askeri	Operasyonel, ekonomik ve stratejik kriterler ışığında Brezilya Donanması'nda yirmi yılı

Moreira, Gomes ve Santos (2022)	uygulanması ile) Brezilya Donanması için askeri üsleri sınıflandırmak				aşkın aktif hizmet veren uzmanlar tarafından gerçekleştirilen değerlendirme sonucu Brezilya'da deniz üsleri olarak kurulacak en uygun 5 alternatif belirlenmiştir.
Hudson ve Urquhart (2022)	Denizlerde yaşanan felaketlerin etkilerini incelemek	İngiliz Borsası	İngiltere	Ticari	Önemli derecede saygı duyulan İngiliz donanması, ülkenin sahip olduğu deniz hâkimiyeti nedeniyle seçilmiştir ve denizlerde yaşanan afetlerin piyasaları kısmi ölçüde etkilediği görülmüştür.

Tablo 1'de 21. yüzyıl kapsamında deniz gücünün devletlerin güç mücadelesindeki önemine vurgu yapan kaynak çalışmalar yer almaktadır. Tablo 1'de yer alan çalışmalara göre, deniz gücü kapsamındaki akademik çalışmaların büyük bir bölümünün ABD Donanması ve yükselen Çin deniz gücüne odaklandığı ve buna ek olarak 1900'lü yıllar ile 2000'li yıllarda devletlerin deniz hâkimiyetinin kıyaslandığı görülmektedir. Gerçekleştirilen literatür araştırması neticesinde 21. yüzyıl gelişmelerini içeren ve devletlerin deniz gücü kabiliyetlerini etkileyen başarı faktörlerinin belirlendiği bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma kapsamında ileri deniz gücü yeteneğini etkileyen başarı faktörleri belirlenmiş ve Türkiye örneği üzerinden AHP yöntemiyle bu faktörlerin önem

dereceleri değerlendirilerek literatürdeki söz konusu eksikliğin giderilmesi amaçlanmıştır.

2.1. Deniz Gücünün Geliştirilmesini Etkileyen Askeri ve Ticari Başarı Faktörleri

21. yüzyıl deniz gücünün askeri ve ticari perspektiften analizi için oluşturulacak yaklaşımda gerekli olan askeri ve ticari deniz gücü başarı faktörlerini içeren güncel bir çalışma literatürde bulunmamaktadır. Dolayısıyla ileri deniz gücü yeteneğinde etkili olan başarı faktörleri; ilgili akademik çalışmalar, deniz strateji belgeleri, resmi kurum ve kuruluşların yayınladığı rapor, istatistikî bilgiler ve belgelerin derlenmesi yöntemiyle elde edilmiştir. Söz konusu başarı faktörleri ve bu faktörlerin önemine değinen kaynak çalışmalar Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. İleri Deniz Gücünde Etkili Olan Başarı Faktörleri

ASKERİ VE TİCARİ DENİZ GÜCÜ YETENEĞİNDE ETKİLİ OLAN ORTAK BAŞARI FAKTÖRLERİ		
Notasyon	Faktör Adı	Kaynak Çalışmaya Ait Yazar/Kurum (Yıl)
O ₁	Coğrafi Konum	Atay (2016); Bennett, Hallam, Augustine, Ban, Belhabib, Irwin, Charles, Couture, Eger, Fanning, Foley, Goodfellow, Greba, Greg, Hall, Harper, Maloney, Mclsaac, Ou, Pinkerton, Porter, Sparrow, Stephenson, Stocks, Sumaila, Sutcliffe, ve Bailey (2018); Ekin (2014); Gorshkov (1979); Karnbüyük (2019); Kearsley (1992); Mahan (1890); Sakhujja (2011); Till (2013)
O ₂	Denizcilik Politikası	Czermanski, Jastrzabek, Zaucha, Pawlowska, Mateczak ve Szydłowski (2021); Çetin (2009); European Parliament (2021); Kearsley (1992); Mahan (1890); Till (2013); Vivero, Mateos ve Corral (2009)
O ₃	Sahip Olunan Boğazlar	Bilsel (1948); Demir (2018); Doğru (2013); Koday, Koday ve Kaymaz (2017); Nincic (2002); Şener (2015); Turan (2004); U.S. Marine Corps, U.S. Navy ve U.S. Coast Guard (2015)
O ₄	Teknoloji	Hayes ve Smith (1994); Lautenschläger (1983); Kulve ve Smit (2010); NATO (2019); OECD (2016); Özer (2019); Rochwulaningsih ve diğerleri (2019); Sakhujja (2011); Steinberg (2001); Till (2013)
ASKERİ DENİZ GÜCÜ YETENEĞİNDE ETKİLİ OLAN BAŞARI FAKTÖRLERİ		
Notasyon	Faktör Adı	Kaynak Çalışmaya Ait Yazar/Kurum (Yıl)
A ₁	Donanma Alt Yapısının Milli Teknolojiyle Oluşturulması	Canbay (2010); Dabağır (2005); Gülsoy (2020); Kline (2017); Köseoğlu (2010); Pınar (2018); Ziyilan (2004)
A ₂	Donanmanın Büyüklüğü	Black (2005); De Almeida ve Cabral (2018); Gartzke ve Lindsay (2020); Kozanhan (2019); Kraska (2010); Modelski (2005); NATO (2021); Speller (2020); Till (2007)
A ₃	Harekât ve Tatbikatlar	Hayashi (2005); Kaymal (2018); Pirtle (2000); NATO (2020); T.C. MSB Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (2021); Topsoy (2012)
A ₄	Stratejik Askeri Üsler	Bobokulov (2012); Calder (2008); Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (2015); Harkavy (1989); Lachowski (2007); Davis (2011); Lersch ve Sarti (2014); Lostumbo, McNerney, Peltz, Eaton, Frelinger, Greenfield, Halliday, Mills, Nardulli, Pettyjohn, Sollinger ve Worman (2013); Özgen (2019); Yeo ve Pettyjohn (2021)
TİCARİ DENİZ GÜCÜ YETENEĞİNDE ETKİLİ OLAN BAŞARI FAKTÖRLERİ		
Notasyon	Faktör Adı	Kaynak Çalışmaya Ait Yazar/Kurum (Yıl)
T ₁	Deniz Ticareti	Food and Agriculture Organization (2015); Food and Agriculture Organization (2020); Gurria (2021); OECD (2015); OECD (2016); Zhao, Hynes ve He (2014); Zheng ve Tian (2021)
T ₂	Enerji Kaynaklarının Keşfi ve Çıkarımı	Demirhan ve Yakan (2019); Kütükçü ve Kaya (2016); Streusand (2002); U.S. Energy Information Administration (2020); Yılmaz (2020)
T ₃	Gemi İnşa Endüstrisi	Çetin (2012); Hossain, Zakaria ve Sarkar (2017); Rochwulaningsih ve diğerleri (2019); Saban ve Güğercin (2009); Shahsavar, Sadeghi, Shockley ve Ojha (2021); Sokolić, Mrak ve Katunar (2014); T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019a); Tunali ve Akarçay (2018)
T ₄	Liman Nitelikleri ve Sayısı	Dwarakish ve Salim (2015); Kaliszewski, Kozłowski, Dabrowski ve Klimek (2020); Kyng, Campbell, Kazmin ve Bokhari (2017); Merkel ve Holmgren (2017); Rodrigue ve Notteboom (2009); Sleeper (2012); World Shipping Council (2010)

T ₅	Sürdürülebilir Deniz Ekonomisi	Convention on Biological Diversity (2004); European Commission (2012); European Commission (2021); Liu, Xu, Wang ve Xie (2017); Lubchenco, Haugan ve Pangestu (2020); Pryor ve Barthelmie (2013); Tirumala ve Tiwari (2020); Walsh (2021); World Economic Forum (2019)
----------------	--------------------------------	--

Gerçekleştirilen araştırma sonucunda Tablo 2’de verilen başarı faktörleri içerisinde askeri ve ticari perspektiften gerçekleştirilen deniz gücü analizlerinde kullanılan ortak faktörler olduğu tespit edilmiş ve bu faktörlerin ulusal denizcilik politika ve stratejilerinde etkili olduğu izlenmiştir. Bu çerçevede; coğrafi konum, denizcilik politikası, sahip olunan boğazlar ve teknoloji faktörleri hem askeri hem de ticari açıdan deniz gücünün ölçülmesinde etkili ortak başarı faktörleri olarak belirlenmiştir. Bu ortak faktörlere ek olarak deniz gücünün askeri perspektiften analizinde; donanma alt yapısının milli teknolojiyle oluşturulması, donanmanın büyüklüğü, harekât ve tatbikatlar ve stratejik askeri üs faktörü kullanılmaktadır. Yine ortak faktörlere ek olarak deniz gücünün ticari perspektiften analizinde; deniz ticareti, enerji kaynaklarının keşfi ve çıkarımı, gemi inşa endüstrisi, liman nitelikleri ve sayısı ile sürdürülebilir deniz ekonomisi faktörleri yer almaktadır.

3. Türkiye’nin 21. Yüzyıl Deniz Gücü ve Stratejisi

Üç tarafı stratejik öneme sahip olan Akdeniz, Karadeniz ve Ege Denizi ile çevrili Türkiye için denizler, hem ekonomik hem de güvenlik bağlamında dünden bugüne artan önemiyle Türk ulusal menfaatinin ayrılmaz bir parçasını temsil etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu ilk yıllarda ekonomik gücün yetersizliği, deniz kuvvetlerine olan yatırımın düşük seviyede kalmasına sebep olurken Cumhuriyet’in kurucusu Mustafa Kemal ATATÜRK, her daim donanması kuvvetli bir Türkiye Cumhuriyeti vurgusu yapmıştır. Deniz Kuvvetlerinin diplomatik ve askeri öneminin farkında olan ATATÜRK, donanmanın ülke savunması ve dış politikasındaki stratejik önemini Cumhuriyet Donanması’nın denize çıkan ilk gemisi olan Hamidiye Kruvazörü ile çıktığı Karadeniz seyahatinde şu sözlerle vurgulamıştır: “Donanmasız Anadolu olmaz. Donanmadan yana kuvvetli olmak Türkiye’nin savunması için şarttır. Donanmamız izlediğimiz politikanın da kuvvetli desteği olacaktır.” (T.C. Millî Savunma Bakanlığı, 2022). Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana bulunduğu coğrafi konum, denizlerin milletlere sağladığı imkân ve fırsatların farkında olan Türkiye, ekonomik gücü ile orantılı olarak donanma gücüne olan yatırımlarını arttırmıştır. Türkiye bir yandan küresel gelişmeler ve ulusal imkânlar çerçevesinde belirlenen deniz stratejisi ile deniz gücünü artırma hedefi ile hareket ederken diğer taraftan 21. yüzyılda yeni çatışma alanlarına dönüşen denizlerde güç göstermeyi ihmal etmemiştir.

Küreselleşmenin artan hızı ile ulusal sınırların ortadan kalkacağı görüşü Fransız Devrimi’nden sonra ulusal bir boyut kazanan egemenlik kavramında beklenen dönüşümü gerçekleştirilmemiş; ortaya çıkan güvenlik sorunları, bölgesel istikrarsızlıklar, teknolojik ve ekonomik gelişmeler devletlerin egemenliği altındaki alanlarda ulusal çıkarların korunması noktasında daha fazla sorumluluk altına girmesine sebep olmuştur. Uluslararası hukuka göre devletlerin ülke sınırları üç boyuttan oluşmaktadır. Kara, hava ve deniz alanlarını kapsayan bu alanlarda devletler mutlak egemenlik hakkına sahiptir (Pazarıcı, 2009: 233-

299). 2006 yılında ulusal literatüre giren, 2019 yılında ise uluslararası literatürde sıklıkla kullanılmaya başlanan Türkiye’nin denizlerdeki yetki alanlarını tanımlayan *Mavi Vatan* kavramı, Türkiye Cumhuriyeti’nin denizlerdeki egemenlik alanlarını ve deniz stratejisinin önemli bir yönünü temsil etmektedir. Türk Deniz Kuvvetleri tarafından Karadeniz, Ege ve Doğu Akdeniz’de var olan harekât yeteneğini, deniz vasıtalarını ve yerli unsurlarla oluşturulan Deniz Harp Oyunu Sistemi’ni (DEHOS) denemek amacıyla eş zamanlı olarak uygulanan “*Mavi Vatan-2019 Taktik Tatbikatı*” ile Mavi Vatan kavramı dünyaya duyurularak Türkiye’nin sahip olduğu deniz gücü sergilenmiştir (T.C. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2019). 2019’da ilki ve 2021 yılında ikincisi gerçekleştirilen Mavi Vatan Tatbikatı, Türkiye Cumhuriyeti’nin denizlerdeki gücünü yansıtan kapsamlı bir uygulama olarak ülke egemenliği altındaki deniz yetki alanlarında (kıta sahanlığı, kara suları, bitişik bölge, münhasır ekonomik bölge) imtiyazsız ve mutlak söz sahibi olduğunu göstermesi açısından kritik önem taşımaktadır.

Alfred Thayer Mahan ve onun düşüncelerini destekleyen araştırmacılar; deniz kuvvetlerinin kıtasal güce göre avantajlarını sıralarken ulusal gücü arttırmanın kaçınılmaz yolunun deniz kontrolünden geçtiğini savunmuştur (Mahan 1890, Corbett 1898, Lavie, 2018: 22). 2006 yılından bu yana 50’den fazla faktör kullanarak ülkelerin kara, hava ve deniz gücü sıralamasını 2022 yılı itibariyle 142 ülke bazında gerçekleştiren Global Fire Power (GFP)’a göre Türkiye genel askeri güç sıralamasında 2022 yılı itibariyle 142 ülke içinde 0,1961’lik bir index puanıyla 13. sırada, deniz gücünde ise toplam 156 deniz varlığı ile 18. sırada yer almaktadır. Bu sıralama ile Türkiye denizlerde Japonya, İran, Yunanistan gibi ülkeleri geride bırakmıştır (Global Fire Power, 2022). Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Mart 2022 itibariyle yayınladığı bilgiler doğrultusunda Türk Donanma gücü bünyesinde 10 adet korvet, 18 adet hücum bot, 16 adet firkateyn, 16 adet karakol gemisi, 11 adet mayın gemisi, 12 adet denizaltı bulunmaktadır. Buna ek olarak Türk Donanması’na 26 çıkarma gemi ve aracı, 30 yardımcı gemi, 33 helikopter, 10 uçak, 14 insansız hava aracı olmak üzere toplamda 113 araç hizmet etmektedir (T.C. MSB Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2022a). Söz konusu veriler ışığında Türkiye Cumhuriyeti’nin hem teknolojik hem de operasyonel açıdan dünya çapında en güçlü donanma gücüne sahip ülkelerden biri olduğu ve bölgesel bağlamda lider bir güce sahip olduğu söylenebilmektedir. İsrail Hayfa Üniversitesi tarafından yayımlanan “İsrail Denizcilik Strateji Belgesi 2020-21” başlıklı raporda Doğu Akdeniz havzasında en büyük ve gelişmiş donanma gücüne sahip ülkenin Türkiye Cumhuriyeti olduğu ifade edilmiştir (IMPSRC, 2021).

1997 yılında Türk Deniz Kuvvetleri’nin yayınladığı “*Açık Denizlere Doğru*” başlıklı strateji belgesi, Türkiye Cumhuriyeti’nin 21. yüzyıla yeni bir deniz stratejisi ile girdiğini göstermektedir. Teknolojik ilerleme denizlerde daha uzun süre kalmayı imkânlı kılarken Türk donanması açık denizlerde var olmayı hedeflemiştir (Türk Deniz Kuvvetleri, 2000: 4). Daha sonra 2015 yılında yayımlanan

“Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi” isimli belgede 21. Yüzyıl Türk Deniz Stratejisi tüm yönleriyle ele alınmıştır. Belgede yer alan “Ana Vatanında Güvende Olmak İçin, Denizde Güçlü Olmak; Dünyada Söz Sahibi Olmak İçin, Tüm Denizlerde Var Olmak.” sözü ülke savunmasındaki donanma gücünün önemini vurgularken, küresel siyasette söz sahibi olabilmek için gelişmiş bir deniz gücüne sahip olmayı gerekli görmüştür (Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2015). Bu belgede ayrıca Türk Deniz Kuvvetleri’nin devletin askeri, ekonomik, diplomatik, siyasi gücüne katkı sağlayan faktörlerden biri ve önemli bir dış politika aracı olduğu belirtilmektedir.

Bu çalışma kapsamında askeri ve ticari deniz gücünü etkileyebilecek ortak başarı faktörleri ilgili literatür ekseninde; coğrafi konum, denizcilik politikası, sahip olunan boğazlar ve teknoloji faktörleri olarak belirlenmiştir. Türk deniz gücü söz konusu ortak faktörler açısından değerlendirildiğinde; coğrafi konum bağlamında Türkiye’nin Avrupa ve Asya kıtasının Balkanlar ile Kafkasya’nın tam ortasında yer alması, önemli enerji kaynaklarını barındıran ülkeler ile bu kaynakları tüketen ülkeler arasında geçiş güzergâhında bulunması, tarihsel olarak farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış topraklar üzerinde yer alması, Doğu Akdeniz, Ege, Karadeniz ve Marmara Denizi gibi önemli denizlerle çevrili yaklaşık 8.333 km’lik bir kıyı uzunluğuna sahip olması (Çelik, 2020: 207) gibi etkenler Türkiye’yi sahip olduğu coğrafi konum nedeniyle stratejik önemi yüksek ülkeler kategorisinde konumlandırmaktadır. Buna ek olarak Türkiye’nin İstanbul ve Çanakkale Boğazları gibi küresel ticari, siyasi ilişkilerde ve askeri stratejilerde tarih boyunca etkili olmuş su geçitlerine sahip olması önemli bir stratejik avantaj yaratmaktadır. Son yıllarda küresel ticaretin artması ve bu ticarete deniz yollarının ortalama %80’nin üzerinde bir paya sahip olması Türk Boğazlarının askeri değerinin yanı sıra ekonomik değerini de arttırmıştır. 1936 yılında yalnızca 4.500 geminin geçtiği (Taşlıgil, 2004: 7) İstanbul Boğazı’ndan 2021 yılı itibarıyla toplam 38. 551 adet gemi geçmiştir (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022).

Deniz gücünü etkileyen ortak unsurlardan bir diğeri denizcilik politikasıdır. Küresel sistemde yükselen güçlerin son yıllarda denizcilik politikalarına önem verdikleri görülmektedir. Mohan (2009) çalışmasında; yükselen güçlerin denizlere yönelmekle kalmadığını aynı zamanda Mahan’ın savunduğu deniz hâkimiyetine doğru yöneldiklerinin de altını çizmiştir. Denizcilik politikalarının oluşmasında devletler hem ülke içi faktörleri hem de küresel gelişmeleri titizlikle izlemek durumundadır. Türkiye bu kapsamda sahip olduğu deniz yetki alanlarında uluslararası deniz hukuku kurallarına uygun olarak ulusal hak ve menfaatlerini üst seviyeye taşımaya çalışırken diğer taraftan deniz gücünün askeri, ekonomik ve politik etkisini arttırmak için adımlar atmaktadır. Bu kapsamda gelişmiş bir deniz gücü planlı ve uygulanabilir politikalar ile desteklendiğinde çok boyutlu bir fayda sağlayabilecektir. Burada dikkat edilmesi gereken husus; deniz temelli tüm faaliyetlerin bütünleştirildiği, sürdürülebilirliğin hedeflendiği politik bir çerçeve oluşturabilmektir (European Parliament, 2021). Askeri ve ticari deniz gücünü etkileyen son ortak unsur ise teknoloji faktörüdür. 21. yüzyılda teknolojinin hızla ilerlemesi toplumsal hayatın her alanında olduğu gibi donanma platformlarında, deniz ticaretinde, denizlerdeki doğal kaynaklardan faydalanmada ve denizlerde hâkimiyet

sağlayabilmede en önemli unsurlardan birini oluşturmaktadır. Denizlerde teknolojik güç elde edilmesi, yaşanan deniz rekabeti çağında uzun vadeli yatırımları içeren kapsamlı bir planlama ile mümkündür. Bu kapsamda Türkiye Savunma Sanayii Başkanlığı tarafından yayınlanan 2017-2021 Stratejik Planı’nda; mevcut bulunan platformları milli olarak geliştirerek ileri teknolojik donanımına modernize etmek ve savunma sanayiinde deniz araçları sektörünün yapılandırılmasında uzmanlaşmayı desteklemek hedeflerinin yer aldığı görülmektedir. (T.C. Savunma Sanayii Başkanlığı, 2017: 11-75).

Askeri deniz gücünü etkileyen kriterler yukarıda belirtilen coğrafi konum, denizcilik politikası, sahip olunan boğazlar ve teknoloji faktörlerine ilaveten donanma alt yapısının milli teknolojiyle oluşturulması, donanmanın büyüklüğü, harekât ve tatbikatlar ve stratejik askeri üs faktörü olarak belirlenmiştir. Türkiye, donanma büyüklüğünün küresel açıdan ileri düzeyde olduğu bölgesel açıdan ise lider konumda değerlendirilebilecek ülkeler arasındadır. Donanma alt yapısının milli teknolojiyle oluşturulması noktasında ise Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 2019 yılında duyurulan “2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejisi” önem arz etmektedir. Söz konusu belgede teknolojik ilerleme ve dijital dönüşümün “Milli Teknoloji Hamlesi” yaklaşımıyla ele alındığı belirtilmiştir (T.C. Sanayi ve Tek. Bakanlığı, 2019). Bu kapsamda son yirmi yılda hız kazanan Türk Deniz Kuvvetleri bünyesindeki modernizasyon faaliyetleri çok sayıda farklı projeler ile devam etmekte ve özellikle deniz taşıtlarına yansıyan teknolojik gelişmenin bir çıktısı olarak ifade edilebilecek İnsansız Sualtı Araçları (İSA)” ve “İnsansız Deniz Araçları (İDA)” kapsamında çalışmalar yürütülmekte, Türkiye bu araçların hem tasarımı hem de üretim süreçleri açısından dünyada sayılı ülkeler arasında yer almaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı SSB, 2019: 104-105; Canlı, Kurtoğlu, Canlı, ve Tuna, 2015: 62). MİLGEM ile başlayan ulusal savaş gemisi projeleri 2011 yılından itibaren gemi yapımında yerli ve milli faktörlerin artırılması amacıyla 700’den fazla proje ile sürdürülmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı SSB, 2020).

Askeri deniz gücünü etkileyen son iki unsur; stratejik askeri üsler ile harekât ve tatbikatlardır. Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı üs kavramını; güvenilen ve farklı lojistik desteklerin sağlandığı mekân ve tesis olarak tanımlamaktadır (Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2015: 48). Bu tanım kapsamında bazı araştırmacılar uçak gemisi, amfibi hücum gemileri gibi deniz araçlarını askeri üs statüsünde değerlendirmektedir (Özgen, 2019: 384). 2015 yılında yayınlanan Türk deniz strateji belgesinde kritik bölgelerde kalıcı limanların elde edilmesi belirlenen hedefler arasındadır (Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2015: 35). Türkiye’nin son yıllarda gerçekleştirdiği harekât ve tatbikatlar ise Türk deniz gücünün birer yansımasını oluşturmaktadır. Türkiye, denizlerdeki hareket kabiliyeti ve kapasitesini geliştirebilmek amacıyla hem uluslararası hem de ulusal harekât ve tatbikatlar gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda 1952 yılından itibaren üyesi olduğu NATO ile iş birliği içerisinde ve BM bünyesinde oluşturulan daimî görev grupları ile farklı amaçlarla kuvvet kabiliyetini test ederek geliştirmektedir. Ayrıca 2006 yılında başlatılan Akdeniz Kalkanı Harekâtı (AKH), Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki ulusal fayda ve haklarının korunması noktasında güçlü ve kararlı olduğunu dünya çapında ilan

etmesi açısından kritik önem taşıyan bir örnektir (T.C. MSB Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2022b).

Ulusal hedeflere ulaşmak için askeri güçleri savaş ve barış zamanında etkin bir şekilde kullanmanın bilinçli değerlendirmesini içeren strateji kavramı, askeri güç ile politikalar arasındaki köprüyü temsil etmektedir. Deniz stratejileri sadece savaş zamanını kapsayan bir kuvvet planlamasını değil barış zamanında da ekonomik ve diplomatik konuları içine alan geniş çapta bir planla ve uygulama sürecidir (Hoyt, 2007: 579). 21. yüzyılda bir devletin sahip olduğu deniz gücü; deniz ticareti ve ekonomik menfaatlerle yakından ilişkilidir. Dolayısıyla deniz gücünden bahsedilirken yalnızca askeri perspektiften yaklaşmak dar bir bakış açısını yansıtacak, ticaret ve ticaret yollarının korunması bağlamında ortaya çıkan donanma gücünün ekonomi üzerindeki etkisini yok sayacaktır.

Bu çalışma kapsamında ticari deniz gücünü etkileyen başarı faktörleri; coğrafi konum, denizcilik politikası, sahip olunan boğazlar ile teknoloji faktörünün yanında sürdürülebilir deniz ekonomisi, gemi inşa endüstrisi, enerji kaynaklarının keşfi ve çıkarımı, liman nitelikleri ve sayısı ile deniz ticareti olarak belirlenmiştir. Türkiye'nin son on yıllık periyodu incelendiğinde; dış ticarete hem ağırlık hem de değer bazında deniz yolu taşımacılığının birinci sırada yer aldığı görülmektedir (UTİKAD, 2020: 5). Türkiye İstatistik Kurumu 2020 yılı verilerine göre Türkiye'de su ürünleri üretimi 785.811 ton olarak kaydedilmiştir (Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü, 2021: 4). Türkiye'de Eylül 2020 tarihi itibarıyla farklı türlerde toplam 184 adet liman tesisi bulunurken 2021 yılında Türk limanlarında elleçlenen yük miktarı 526 milyon 306 bin 784 ton, konteyner miktarı ise 12 milyon 591 bin 470 TEU olarak kaydedilmiştir (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022). Türkiye'nin mevcut gemi inşa endüstrisine bakıldığında ise 2022 yılı itibarıyla ülkede 84 adet faal tersane bulunduğu görülmektedir.

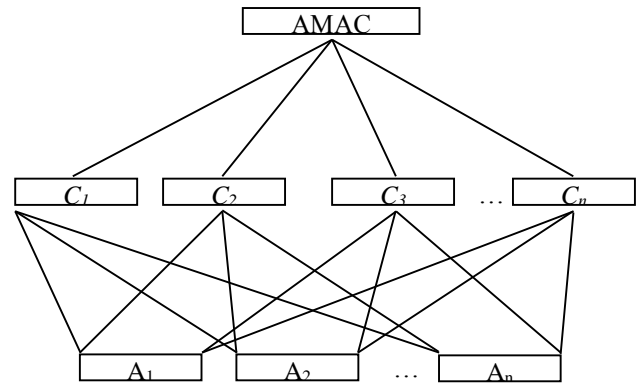
Enerji kaynaklarının denizlerden keşfi ve çıkarımı kapsamında son yıllarda Türkiye gerek gerçekleştirdiği yatırımlar gerekse bu yatırımlar neticesinde attığı adımlar ile çevre denizlerde hak talep eden devletlere karşı kararlı ve güçlü bir politika izlemiştir. Ülkelerin ekonomik gelişimlerinde temel girdilerden birini oluşturan hidrokarbon kaynakları, Türkiye gibi enerji kaynağı ihtiyacının yarısından fazlasını ithal eden (Önal ve Yarbay, 2010: 77) ülkeler için oldukça stratejiktir. Küresel enerji taşımacılığında denizlerin önemi kapsamında Türkiye, coğrafi konumun avantajlarından yararlanarak enerji transferinde etkin rol oynama gayesiyle hareket etmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020). Buna ek olarak 2000'li yılların başından itibaren denizlerde kaynak arama ve sondaj çalışmaları hız kazanmıştır. Millî ve yerli unsurlarla enerjide dışa bağımlılığın azaltılması hedefiyle satın alma yoluyla 2013 yılında Barbaros Hayreddin Paşa Sismik Arama Gemisi TPAO bünyesine dahil edilirken Sanayii Müsteşarlığı ile Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) iş birliğiyle millî imkanlarla geliştirilen Oruç Reis Millî Araştırma Gemisi test faaliyetlerine 2017 yılında başlamıştır ("Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı", t.y.; "Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü", t.y.). 2017 yılında Türkiye'nin millî ilk sondaj gemisini temsil eden Fatih Sondaj Gemisi hizmete girmiş ve 2018 yılında Türk tarihinde ilk kez millî olanaklarla Alanya-1 derin deniz

kuyusu açılmıştır ("Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı", t.y.).

Ticari deniz gücünü etkileyen son başarı faktörü ise sürdürülebilir deniz ekonomisidir. Türkiye sürdürülebilir deniz ekonomisi kapsamında özellikle BM ile iş birliği içinde belirlenen hedefler doğrultusunda hareket etmektedir. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından 2019 yılında yayınlanan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu'nda Amaç 14'te "Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir kullanmak" amacının yer aldığı ve bu amacın "Deniz ve kıyı ekosisteminin korunması; deniz kaynakları ve ürünlerinin sürdürülebilir kullanımı ve korunmasını; okyanusların kirlenmesi ve asitleşmesinin engellenmesi; deniz teknolojisinin transferi ve balıkçılık teşviklerini kapsadığı" belirtilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019b: 5-211).

4. Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) Yöntemiyle Deniz Gücünün Analizi

Bu çalışmada deniz gücüne etki eden başarı faktörlerinin önem ağırlıklarının tespitinde Analitik Hiyerarşik Süreç (AHP) yönteminden faydalanılmıştır. Saaty tarafından 1980'lerde geliştirilen AHP; nitel ve nicel unsurları bir arada değerlendirerek (Gergin ve Baki, 2015, s.118) çeşitli kriterleri ya da alternatifleri kıyaslayıp önem derecelerini belirlemek için literatürde yoğun bir şekilde kullanılan bir (Ghimire ve Kim, 2018: 451) çok kriterli karar verme tekniğidir. AHP, altı aşamadan oluşmaktadır (Bian, Hu, ve Deng, 2017; Notsu, Kawakami, Tezuka ve Honda, 2013; Saaty, 2008). Birinci aşamada problemin tanımlanması yer almaktadır. Bu aşamada, ilgili problem ile probleme ilişkin kriterler açıklanarak ulaşılmak istenen hedefler ve sonuçlar net bir biçimde belirtilmelidir. Gerçekleştirilecek çalışmanın amacına uygun olarak kullanılacak kriterler ile alternatifler bu aşamada tanımlanarak hiyerarşik bir yapı yardımıyla sunulur. AHP'ye ait hiyerarşik sunum Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1. AHP Yönteminde Hiyerarşik Gösterim

İkinci aşama; uzman görüşlerinden elde edilen verilerin toplanmasıdır. Toplanacak veriler, Saaty tarafından 1987 yılında oluşturulan ölçek aracılığıyla uzmanların veya karar vericilerin her bir kriterin diğer kriterler ile ikili karşılaştırmaları sonucunda elde edilir. Verilerin elde edilmesi için gerçekleştirilen ikili karşılaştırmalarda uzmanların veya karar vericilerin yararlandığı ölçek Tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 3. AHP’de Yararlanılan İkili Kıyaslama Ölçeği

Sayısal Değer	Değer Tanımları	Açıklama
1	Eşit	Her iki kriterin amaca katkısı eşittir.
3	Orta üstünlük	Deneyim ve değerlendirmeler neticesinde bir kriter ötekine kıyasla biraz daha üstündür.
5	Güçlü üstünlük	Deneyim ve değerlendirmeler neticesinde bir kriter ötekine kıyasla çok daha üstündür.
7	Çok güçlü üstünlük	Bir kriter ötekine kıyasla çok güçlü biçimde üstündür.
9	Kesin Üstünlük	Bir kriter ötekine kıyasla son derece üstündür.
2,4,6,8	Ara Değerler	Bir kıyaslama gerçekleştirilken uzlaş gerektiren durumlarda tercih edilmektedir.

Kaynak: Saaty, 1987: 3.

Üçüncü aşama, ikili karşılaştırma matrislerinin oluşturulmasıdır. Her kriter, karar vericiler tarafından önem derecelerine göre çift taraflı olarak kıyaslanmaktadır. Karar vericilerden tek seferde iki unsurun, probleme hangi seviyede katkıda buldukları açısından yapacakları bir dizi ikili karşılaştırmaya yanıt vermeleri istenir. Yapılan ikili kıyaslamalar ekseninde oluşturulan veriler, köşegeni “1” olacak biçimde kare matris şeklinde düzenlenir. Düzenlenecek ikili kıyaslama matrisi (M) aşağıdaki formatta gerçekleştirilmelidir.

$$M = \begin{bmatrix} 1 & a_{12} & a_{13} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & 1 & a_{23} & \dots & a_{2n} \\ a_{31} & a_{32} & 1 & \dots & a_{3n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ a_{n1} & a_{n2} & a_{n3} & \dots & 1 \end{bmatrix}$$

Dördüncü aşama, ikili kıyaslama matrisinin normalizasyonudur. İkili kıyaslama matrisinin (M) düzenlenmesi sonrasında uzman grupta bulunan her bir üyeden sağlanan veriler geometrik ortalama ile tek bir matris biçimine getirilerek birleştirilir. Birleştirme işleminin ardından normalizasyon işlemi gerçekleştirilir. İkili kıyaslama matrisinin normalizasyon işlemi, her sütunda yer alan değerlerin bulunduğu sütun değerlerinin toplamına bölünmesiyle gerçekleştirilmektedir. İkili kıyaslama matrisinin normalizasyonunda yararlanılan formül (1) aşağıda gösterilmektedir.

$$b_{ij} = \left(\frac{a_{ij}}{\sum_{i=1}^n a_{ij}} \right) \quad (1)$$

Beşinci aşamada, kriterlerin önem ağırlıkları belirlenmektedir. İkili kıyaslama matrisinin normalizasyon işleminin ardından sağlanan veriler kriterlerin önem ağırlıklarına dönüştürülmektedir. Bu önem ağırlıkları; her satırda yer alan normalizasyonu gerçekleştirilmiş değerlerin ortalaması hesaplanarak aşağıda verilen formül (2) vasıtasıyla hesaplanmaktadır. Formül (2)’de yer alan c_{ij} değeri normalizasyonu gerçekleştirilmiş matrisin i. satırındaki j. değeri temsil ederken, i. satırda bulunan değerlerin sayısı ise n ile temsil edilmektedir.

$$w_i = \frac{\sum_{j=1}^n c_{ij}}{n} \quad (2)$$

Faktörlerin önem derecelerini oluştururken yararlanılan formülden (2) sağlanan w_i ağırlık değerleri ile öncelik vektörü (W) elde edilmektedir.

Son aşamada ise tutarlılık oranı hesaplanmaktadır. AHP ile yapılan ikili kıyaslamalar öznel bir yapıya sahip olduğu için, belirli bir seviyede tutarsızlığa müsaade edilmektedir.

(Gergin ve Baki, 2015: 120). Kıyaslamalar neticesinde tespit edilen tutarlılık oranını aşan bir tutarsızlık oluşuyor ise gerçekleştirilen kıyaslamalar tekrar gözden geçirilmelidir. Saaty (1994) gerçekleştirmiş olduğu çalışmada mevcut tutarlılığın 0,1’den düşük olması gerektiğini ifade etmiştir. Tutarlılık indeksinin hesaplanmasında aşağıda verilen formül (3) kullanılmaktadır.

$$CI = \left[\frac{(\lambda_{max} - n)}{n - 1} \right] \quad (3)$$

Formül (3)’te bulunan λ_{max} ve n değerleri sırasıyla matrisin en yüksek özdeğeri ile matrisin eleman sayısını temsil etmektedir (Perçin ve Ayan, 2010: 561). Tutarlılık indeksinin hesaplanmasının ardından ikili kıyaslama matrisinin sahip olduğu tutarlılık oranının tespiti, formül (4)’te görüldüğü üzere tutarlılık indeksinin rassal indeks değerine bölünmesi sonucunda hesaplanmaktadır. Rassal indeks değeri, matriste yer alan eleman sayısına (n) karşılık gelen değerdir. Rassal indeks değerleri Tablo 4’te gösterilmektedir.

$$CR = \left(\frac{CI}{RI} \right) \quad (4)$$

Tablo 4. Rassal İndeks Değerleri

n	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
RI	0	0	0,58	0,9	1,12	1,24	1,32	1,41	1,45	1,48	1,49

Kaynak: Özdemir, 2002: 6

Bu çalışma, kapsamı gereği etik kurul onayı gerektirmemektedir. Literatüre bağlı olarak belirlenen kriterlerin ikili karşılaştırmasına dayanan bu çalışmada; uzmanlar Tablo 3’e göre kriterlerin birbirleri karşısındaki üstünlük katsayısını belirlemiş ve araştırmacı tarafından bu katsayıların Excel ortamına aktarılması neticesinde bir önem sıralaması belirlenmiştir.

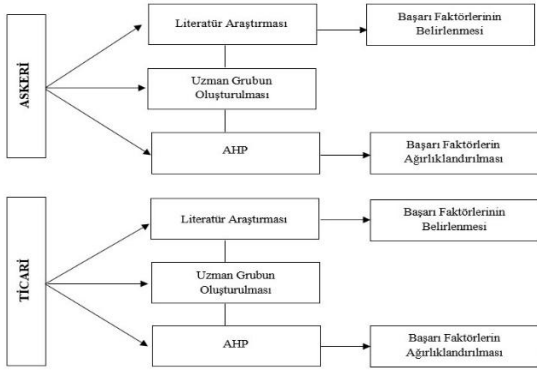
5. Türkiye’nin Sahip Olduğu 21. Yüzyıl Deniz Gücünün Askeri ve Ticari Perspektiften Analizi

Deniz gücü hem ülkelerin savunma ihtiyacının karşılanmasında hem de ticari faaliyetlerin yürütülmesinde önemli bir role sahiptir. Devletler sahip oldukları bu güç vasıtasıyla birbirlerine karşı stratejik olarak rekabet üstünlüğü sağlayabilmekte, küresel düzende etkin bir aktör statüsü kazanabilmektedir. Bu çalışmanın amacı; üç tarafı Akdeniz, Ege ve Karadeniz gibi stratejik önemi yüksek denizlerle çevrili olan Türkiye’nin ülke güvenliği ve ulusal ekonomik gelişiminde önemli bir rol üstlenen deniz gücü yeteneğinin geliştirilmesi amacıyla kapsamlı bir analiz gerçekleştirmek ve bu gücü oluşturan faktörlerin önem derecelerini belirleyerek iyileştirme stratejisi belirlenirken bir öncelik sıralaması yapılmasına katkı sunmaktır. Bu kapsamda ileri deniz gücü yeteneğine etki eden başarı faktörleri; askeri ve ticari boyutta değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme kapsamında deniz alanında çalışan akademisyen, asker, resmi kurum, kuruluş ve sektör mensubu ile bu alandaki uzmanların bilgi, görüş ve tecrübelerinin bir araya getirilmesi, farklı perspektiften görüşleri harmanlaması dolayısıyla çalışmanın özgün değerine katkı sağlamaktadır.

Deniz gücünün geliştirilmesinde etkili olan faktörlerin tespit edilmesi ve tespit edilen bu faktörlerin önem ağırlıklarının bilinmesi, devletlerin bu kapsamda

yapılandırılmaları denizcilik politikaları ve stratejilerinin verimliliği açısından oldukça önemlidir. Gelişmiş bir deniz gücüne sahip olmak için gerekli olan faktörlerin önem ağırlıklarının bu alandaki uzmanlarca belirlenmesi; daha etkin ve gerçekçi bir planlamayı sağlayacağından devletlerin uluslararası rekabet kapasitesinin geliştirilmesine katkı sunmaktadır. Ayrıca bu çalışma, sürdürülebilir ticari ve askeri uygulamaları hedeflediğinden Türkiye'nin küresel düzeydeki mevcut gücünün geliştirilmesine olumlu katkı sağlayacak değerlendirmeler içermekte ve oluşturulacak uzun vadeli deniz strateji planlamasına önemli bir temel oluşturmaktadır. Deniz gücüyle ilgili daha önce bu nitelikte bir araştırma ve analiz yapılmamış olması da ilgili literatüre sunulacak katkı dolayısıyla çalışmanın özgün değerini vurgulamaktadır.

Bu çalışmada deniz gücünü etkileyen başarı faktörleri; askeri ve ticari boyutuyla ele alınarak öncelikle bu alanda etkili olan faktörler literatüre bağlı olarak tespit edilmiş, daha sonra bu faktörlerin önem dereceleri alandaki uzmanlarca belirlenmiştir. Uygulama sürecini temsil eden ve araştırma amacına uygun olarak takip edilen akış şeması ise Şekil 2'de verilmektedir.

Şekil 2. Uygulama Aşamaları Akış Şeması

Askeri ve ticari olarak iki basamakta gerçekleştirilen uygulama süreci; literatür araştırması neticesinde deniz gücünü etkileyen faktörlerin belirlenmesi, uzman grubun oluşturulması ve AHP yöntemi aracılığıyla faktörlerin ağırlıklandırılması aşamalarından oluşmaktadır.

Çalışmada kullanılan deniz gücü analiz modeli faktörleri; literatürde yer alan akademik çalışmalar, devlet kurumlarının yayınladığı raporlar ve istatistikî veriler, strateji belgeleri ve diğer resmi dokümanların derlenmesiyle belirlenmiştir. Çalışmanın belirlenen amacı paralelinde yapılan analiz için Tablo 2'de yer alan faktörler; ortak, ticari ve askeri olacak şekilde üç kategoride ele alınarak sınıflandırılmıştır. Bu kapsamda askeri deniz gücü analizinde; ortak ve askeri kategoriden dörder faktör olacak şekilde toplam sekiz faktör, ticari deniz gücü analizinde ise dördü ortak, beşi ticari olacak şekilde toplam dokuz faktör kullanılarak deniz gücü analiz faktörlerinin önem ağırlıkları belirlenmiştir.

Bu çalışma, paydaş teorisi çerçevesinde oluşturulan uzman grup aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu grup; deniz gücü alanında araştırmalara sahip akademisyen, resmi ve özel sektörde çalışan meslek mensupları, asker, devlet kurumlarının ilgili birimleri ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinden meydana getirilmiştir. Söz konusu uzmanların belirlenmesinde gözetilen öncelik ise çalışma

konuları ve sektör tecrübeleridir. Çalışmada görüş, tecrübe, bilgi ve birikimlerinden yararlanan, askeri ve ticari olarak iki kategoride yapılandırılan uzman gruplara yönelik bilgiler Tablo 5'te verilmektedir.

Tablo 5. Uzman Grup Bilgileri

	Perspektif	Unvan/Rütbe	Sayı
	ASKERİ	Askeri perspektif	Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Kurmay Albay, Tuğamiral, Güvenlik Bilimleri Uzmanı, Kaptan
Akademik perspektif		Profesör, Doçent, Doktor Öğretim Üyesi	10
Bütüncül perspektif		Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Kurmay Albay, Tuğamiral, Güvenlik Bilimleri Uzmanı, Kaptan, Profesör, Doçent, Doktor Öğretim Üyesi	21
TİCARİ	Perspektif	Unvan/Rütbe	Sayı
	Sektörel perspektif	DTO Yöneticisi, Ülke Operasyon Yöneticisi, Danışman	8
	Akademik perspektif	Profesör, Doçent, Doktor Öğretim Üyesi	15
	Bütüncül perspektif	DTO Yöneticisi, Ülke Operasyonları Yöneticisi, Danışman, Profesör, Doçent, Doktor Öğretim Üyesi	23

5.1. Gelişmiş Deniz Gücünde Etkili Olan Başarı Faktörlerinin Önceliklendirilmesi

Çalışmada literatüre bağlı olarak tespit edilen deniz gücünde etkili başarı faktörlerinin ağırlıklarının belirlenmesinde AHP yönteminden yararlanılmıştır. Belirlenen faktörlerin ağırlıklandırılması yani önem derecelerinin belirlenmesi oluşturulan uzman grupla 01.07.2021-10.09.2021 tarihleri arasında mail yoluyla ve yüz yüze yapılan görüşmeler neticesinde elde edilmiştir. Yirmi üç ticari ve yirmi bir askeri perspektiften olmak üzere Türkiye genelinde toplam kırk dört uzmanla gerçekleştirilen bilgi alışverişiyle elde edilen verilerin AHP yöntemi aracılığıyla analiz edilmesi sonucu ileri deniz gücünde etkili olan başarı faktörlerinin önem ağırlıkları tespit edilmiş ve sonuçta bu faktörler arasında bir önem sıralaması yapılmıştır.

Deniz gücünü etkileyen başarı faktörlerinin önem ağırlıklarının tespit edilmesinde farklı bakış açılarını saptayabilmek amacıyla faktörlerin önem dereceleri askeri ve ardından ticari olarak iki ana başlık altında ele alınmıştır. Ancak bu ana başlıklar da kendi içinde akademik, askeri/sectörel ve sonuçta bütüncül perspektif olmak üzere üç alt başlıkta detaylandırılmış böylece tüm paydaşların bilgi, görüş ve tecrübeleri arasındaki farklar ortaya konmuştur.

5.1.a. Askeri Deniz Gücünün Geliştirilmesinde Etkili Olan Faktörler

Askeri deniz gücünü etkileyen başarı faktörlerinin ağırlıklandırılması; akademik perspektif, askeri perspektif ve bütüncül perspektif olmak üzere üç basamakta gerçekleştirilmiştir. İleri deniz gücünü etkileyen askeri faktörlerin ağırlıklandırılmasında üç kategorinin belirlenmesinin nedeni; bu alanda birbirinden farklı görüşleri tespit edebilmek ve bu görüşleri ortak paydada bir araya getirebilmektir. Akademik ve askeri bakış açılarının bütüncül perspektif olarak ortak paydada bir araya getirilmesiyle askeri deniz gücü alanındaki tüm paydaşların bakış açılarına kapsayan bir politika ve strateji meydana getirilmesine katkıda bulunmak hedeflenmektedir.

Askeri deniz gücünü etkileyen faktörlerin analizinde kullanılan verilerin temin edildiği uzman gruba ait bilgiler Tablo 5’te, askeri deniz gücünü etkileyen faktörlerin farklı perspektiflere göre sahip olduğu ağırlık değerleri ise Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 6. Bakış Açılara Göre Askeri Deniz Gücü Başarı Faktörlerinin Önem Sıralaması

<i>Akademik Perspektife Göre Askeri Başarı Faktörlerinin Önem Ağırlıkları</i>		
Başarı Faktörleri	Ağırlık Puanı	Önem Sırası
O ₂	0,3242	1
A ₁	0,2331	2
O ₄	0,1530	3
A ₄	0,0837	4
A ₃	0,0679	5
O ₁	0,0521	6
A ₂	0,0507	7
O ₃	0,0353	8
Tutarlılık Oranı: 0, 042073		
<i>Askeri Perspektife Göre Askeri Başarı Faktörlerinin Önem Ağırlıkları</i>		
Başarı Faktörleri	Ağırlık Puanı	Önem Sırası
O ₂	0,2348	1
A ₁	0,1679	2
O ₄	0,1551	3
A ₄	0,1306	4
O ₁	0,0928	5
A ₂	0,0898	6
A ₃	0,0694	7
O ₃	0,0596	8
Tutarlılık Oranı: 0, 014513		
<i>Bütüncül Perspektife Göre Askeri Başarı Faktörlerinin Önem Ağırlıkları</i>		
Başarı Faktörleri	Ağırlık Puanı	Önem Sırası
O ₂	0,2794	1
A ₁	0,2001	2
O ₄	0,1560	3
A ₄	0,1076	4
O ₁	0,0702	6
A ₃	0,0698	5
A ₂	0,0696	7
O ₃	0,0472	8
Tutarlılık Oranı: 0, 021686		

Tablo 6’deki faktör ağırlıkları akademik bakış açısına göre değerlendirildiğinde; en önemli ilk faktör *Denizcilik Politikası (O₂)* olarak tespit edilmiş, ikinci sırada *Donanma Alt Yapısının Milli Teknolojiyle Oluşturulması (A₁)* faktörü, üçüncü sırada ise *Teknoloji (O₄)* faktörü yer almıştır. Askeri alandaki uzman grubun görüşleri çerçevesinde ise askeri deniz gücünü etkileyen faktörlerin önem sırası ilk üç faktör için sırasıyla *Denizcilik Politikası (O₂)*, *Donanma Alt Yapısının Milli Teknolojiyle Oluşturulması (A₁)* ve *Teknoloji (O₄)* faktörü şeklinde tespit edilmiştir.

Ulusal gücün önemli bir bölümünü oluşturan deniz gücünde etkin askeri faktörler; askeri ve akademik görüşlerin bir araya getirilmesiyle bütüncül kapsamda değerlendirildiğinde ise önem derecesine göre ilk üç faktörün sırasıyla; *Denizcilik Politikası (O₂)*, *Donanma Alt Yapısının Milli Teknolojiyle Oluşturulması (A₁)* ve *Teknoloji (O₄)* faktörleri olduğu görülmüştür. Askeri deniz gücünü etkileyen toplam sekiz faktörün her birinin diğeriyle kıyaslanması sonucu ulaşılan bulgularda hem akademik hem de askeri perspektiften önemli görülen ilk dört faktörün sırasının değişmediği ve bu konuda bir fikir birliğinin olduğu tespit edilmiştir.

5.1.b. Ticari Deniz Gücünün Geliştirilmesinde Etkili Olan Faktörler

Ticari deniz gücünü etkileyen başarı faktörlerinin ağırlıklandırılması; sektörel, akademik ve bütüncül perspektiften olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır. Ticari deniz gücünü etkileyen faktörlerin üç grupta ele alınmasının nedeni; deniz gücü alanında farklı görüşleri belirleyebilmek ve bu görüşleri bir araya getirerek kapsamlı bir çerçeve sunabilmektir. Denizcilik sektöründe çalışan üst düzey yöneticiler ve bu alanda faaliyet gösteren akademisyenlerden oluşan uzman grup görüşlerinin yansıtıldığı bu analiz ile ekonomik açıdan deniz gücünün iyileştirilmesine yönelik kapsamlı bir politika zemini oluşturulması hedeflenmiştir. Bu bütüncül yaklaşım ile daha kapsayıcı, etkin ve verimli uygulamalara zemin oluşturulacağı düşünülmektedir. Ticari deniz gücünü etkileyen faktörlerin analizinde bilgi, görüş ve tecrübelerinden faydalanılan uzman gruba ait bilgiler Tablo 5’te, ticari deniz gücünü etkileyen başarı faktörlerinin farklı perspektiflerden ele alındığı ve önem ağırlık değerlerine ait bilgiler ise Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Bakış Açılara Göre Ticari Deniz Gücü Başarı Faktörlerinin Önem Sıralaması

<i>Akademik Perspektife Göre Ticari Başarı Faktörlerinin Önem Ağırlıkları</i>		
Başarı Faktörleri	Ağırlık Puanı	Önem Sırası
O ₂	0,2254	1
T ₅	0,1434	2
O ₄	0,1387	3
T ₄	0,1085	4
T ₁	0,1000	5
T ₂	0,0853	6
O ₁	0,0761	7
T ₃	0,0738	8
O ₃	0,0486	9
Tutarlılık Oranı: 0,017506		
<i>Sektörel Perspektife Göre Ticari Başarı Faktörlerinin Önem Ağırlıkları</i>		
Başarı Faktörleri	Ağırlık Puanı	Önem Sırası
O ₂	0,2055	1
T ₅	0,1842	2
T ₁	0,1432	3
O ₄	0,1295	4
T ₄	0,1088	5
T ₃	0,0620	6
O ₁	0,0582	7
T ₂	0,0579	8
O ₃	0,0507	9
Tutarlılık Oranı: 0, 026294		
<i>Bütüncül Perspektife Göre Ticari Başarı Faktörlerinin Önem Ağırlıkları</i>		
Başarı Faktörleri	Ağırlık Puanı	Önem Sırası
O ₂	0,2194	1
T ₅	0,1588	2
O ₄	0,1353	3
T ₁	0,1133	4
T ₄	0,1098	5
T ₂	0,0740	6
T ₃	0,0698	7
O ₁	0,0696	8
O ₃	0,0499	9
Tutarlılık Oranı: 0, 010849		

Tablo 7’deki ticari deniz gücünü etkileyen faktörlerin ağırlıkları akademik bakış açısına göre değerlendirildiğinde; en önemli ilk faktörün *Denizcilik Politikası (O₂)*, ikinci faktörün *Sürdürülebilir Deniz Ekonomisi (T₅)*, üçüncü faktörün ise *Teknoloji (O₄)* olduğu görülmüştür. Sektörel perspektiften incelendiğinde ise ilk

üç sırada; *Denizcilik Politikası (O₂)*, *Sürdürülebilir Deniz Ekonomisi (T₅)*, *Deniz Ticareti (T₁)* faktörleri yer almaktadır. Akademik perspektiften farklı olarak sektörel açıdan deniz ticareti, teknoloji faktörüne kıyasla daha öncelikli bir konumda yer almaktadır. Ulusal gücün önemli bir bölümünü oluşturan deniz gücünde etkili olan ticari faktörler; hem akademik hem sektörel perspektiften kapsamlı bir yelpazede ele alındığında ise en önemli ilk üç faktör sırasıyla; *Denizcilik Politikası (O₂)*, *Sürdürülebilir Deniz Ekonomisi (T₅)* ve *Teknoloji (O₄)* faktörüdür.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada deniz gücünü etkileyen askeri ve ticari başarı faktörleri literatüre bağlı olarak belirlenmiş ve oluşturulan uzman grubun bilgi, görüş ve tecrübelerinin yansıtılmasına imkân veren AHP yöntemi aracılığıyla bu faktörler arasında bir önem sıralaması yapılmıştır. Buna ek olarak bu uzman grubun içindeki görüş farklılıklarının ayırt edilebilmesi amacıyla uzmanlar arasında akademik, askeri ve sektörel perspektiflerden oluşan bir gruplandırma yapılmıştır. Ancak hem askeri hem de ticari deniz gücü faktörlerinin değerlendirilmesinde bu farklı görüşlerin bir araya getirildiği bütüncül bir perspektifte ortak payda yaratılmış ve bu kapsamda ortaya çıkan önem sıralaması verilmiştir. Deniz gücü başarı faktörlerinin önem dereceleri, her bir faktörün değeriyle ikili karşılaştırılmasına verilen cevapların Excel programı aracılığıyla hesaplanması neticesinde elde edilmiştir. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Kurmay Albay, Tuğamiral, Güvenlik Bilimleri Uzmanı, Kaptan, Profesör, Doçent, Doktor Öğretim Üyesi unvanlarında toplam yirmi bir uzmanın görüşleri sonucunda; askeri deniz gücünde etkili en önemli başarı faktörü *Denizcilik Politikası (0,2794)*, en az önem derecesine sahip başarı faktörü ise *Sahip Olunan Boğazlar (0,0472)* olarak tespit edilmiştir. Ayrıca, DTO Yöneticisi, Ülke Operasyonları Yöneticisi, Danışman, Profesör, Doçent, Doktor Öğretim Üyesinden meydana gelen toplam yirmi üç uzmanın görüşleri sonucunda ticari deniz gücünde en etkili faktörün *Denizcilik Politikası (0,2194)* olduğu görülmüştür. En az etkili faktör ise askeri deniz gücünde olduğu gibi *Sahip Olunan Boğazlar (0,0499)* faktörüdür. Hem ticari hem de askeri deniz gücü geniş kapsamda birlikte değerlendirildiğinde; en önemli faktörün ve en az etkileyen faktörün benzer olması; denizcilik politikasının güvenlik, savunma, ekonomik bağlamda yüksek bir etkiye sahip olduğu noktasında fikir birliği olduğunu göstermektedir. Çalışma kapsamında belirlenen başarı faktörleri arasında gerçekleştirilen sıralamada *Sahip Olunan Boğazlar* faktörünün son sırada bulunması, bu faktörün deniz gücünde etkisiz olduğu anlamı taşımamaktadır. Literatüre kıyasla sahip olunan boğazlar faktörünün bu çalışmada diğer faktörlere kıyasla daha düşük bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeni ise içinde bulunduğumuz yüzyılda ortaya çıkan gelişmeler, ihtiyaçlar ve ilerleyen teknolojik alt yapı ile denizlerde ortaya çıkan rekabetin kendine özgü yapısı olarak değerlendirilebilir.

Denizcilik politikaları; dış politika ve iç politik unsurlardan oluşan geniş çaplı bir yapıdan oluşmaktadır. Bir taraftan devletin egemenliğindeki deniz yetki alanlarında yürütülen faaliyetleri ve bu alanların yönetimini ifade ederken diğer taraftan bu alanlarda yürütülen dış politikayı kapsamaktadır. Hem askeri hem ticari topyekün deniz

gücünü etkileyen en önemli faktör bu çalışma kapsamında *Denizcilik Politikaları* olarak belirlenmiştir. Söz konusu faktörün belirlenmesinde diğer faktörlerin etkin kullanılmasındaki rolünün de payı olduğu düşünülmektedir. Burada belirtilmesi gereken husus; bu çalışmada ileri deniz gücü elde edilmesinde etkili olan başarı faktörleri belirlenirken hem askeri hem de ticari deniz gücünü etkileyen ortak faktörlerin tespit edilmesinin doğru bir yol olduğudur. Çünkü her iki alandaki uzmanların bilgi, görüş ve tecrübeleri kapsamında çalışmaya sundukları katkıda askeri ve ticari kategoride ilk sırada aynı faktör belirlenmiş ve farklı perspektiflerden yapılan değerlendirmelerde ilk üç sırada ortak faktörlerden en az ikisi yer almıştır. Bunlardan biri *Denizcilik Politikası* diğeri ise *Teknoloji* faktörüdür. Ortak faktörlerin genel değerlendirmede yer alması çalışmada oluşturulan desenin alandaki uzmanların görüşleriyle paralellik arz ettiğini göstermektedir.

Askeri deniz gücünü etkileyen faktörlerin analizi sonucunda üzerinde durulması gereken hususlardan biri uygulama sonucunda ikinci sırada; *0,2001* önem derecesiyle *Donanma Altyapısının Milli Teknolojiyle Oluşturulması*, üçüncü sırada ise *0,1560* önem derecesiyle *Teknoloji* faktörünün yer almasıdır. Buna göre donanma gücü devletlerin deniz gücündeki en önemli araçlardan biridir. Fakat 21. yüzyıl dinamikleri çerçevesinde teknolojinin ortaya çıkardığı güç yadsınamaz bir etkiye sahip olduğundan özellikle sahip olunan donanma gücünün milli olanaklarla geliştirilmesi ve bu kapsamda dışa bağımlılığın ortadan kaldırılması kritik bir güç bileşenini temsil etmektedir. Ortaya çıkan bu uygulama sonucu; Türkiye Cumhuriyeti'nin "On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023" ve "2019-2023 Savunma Sanayii Stratejik Planı" ile örtüşmektedir. Bu plan ve belgelerde Türkiye'nin savunma sanayisinin milli olanaklarla geliştirilmesinin hedeflendiği ve bu kapsamda dışa bağımlı yapının ortadan kaldırılması amacıyla yatırımların geliştirilmesinin öncelikli hedefler arasında yer aldığı ifade edilmektedir.

Ticari deniz gücünde etkili olan başarı faktörlerinin değerlendirilmesi sonucunda en etkili ikinci faktör *0,1588* önem derecesiyle *Sürdürülebilir Deniz Ekonomisi* olarak belirlenmiştir. Karasal kaynakların giderek azalması ve 21. yüzyılda gelişen teknoloji ile birlikte denizlerden faydalanmanın daha mümkün hale gelmesiyle birlikte devletler, deniz kaynaklarına yönelmiştir. Bu gelişmeler, denizlerde yürütülen faaliyetlerin artmasına neden olurken aynı zamanda deniz alanlarından yararlanmanın daha sürdürülebilir nitelikte olması ve bu fayda sağlanırken deniz çevresine zarar verilmemesi ihtiyacını da ortaya çıkarmaktadır. Uygulama sonucunda ticari deniz gücünü etkileyen ikinci önemli faktör olarak sürdürülebilir deniz ekonomisinin belirlenmesi, son yirmi yılda gerçekleştirilen akademik çalışmalar, devlet ve uluslararası örgüt raporlarını destekler niteliktedir. Sürdürülebilir deniz ekonomisi konusunda devletlerden çok milletlerarası örgütlerin çalışmaları ve raporları dikkat çekmektedir. Bu kapsamda denizlerden faydalanırken bu alanlara zarar verilmemesi ve korunarak gelecek nesillere aktarılması amacıyla devlet politikalarının oluşturulması ve yürütülmesi teşvik edilmektedir. Avrupa Birliği, bu konuda her sene düzenli bir biçimde "Mavi Ekonomi Raporu" yayınlamakta ve devletleri sürdürülebilir deniz ekonomisi konusunda yeni politikalar izlemeye ya da var olan politikalarını yapılandırmaya davet etmektedir. Bu çalışma kapsamında

ortaya konan ticari deniz gücü analiz yaklaşımında en etkili faktörün *Denizcilik Politikası* olması ve ardından *Sürdürülebilir Deniz Ekonomisinin* gelmesi aslında denizlerin girift ve çok yönlü yapısını da ortaya koymaktadır. Son olarak deniz alanında güç elde etmenin en temel yolu hem askeri hem ticari deniz gücü analiz yaklaşımında ortaya konduğu üzere yürütülen denizcilik politikalarıdır. Bu konuda hükümet politikalarının son derece önem arz ettiği ve denizlerin girift yapısı gereği bu politika faktörünün diğer başarı faktörleri üzerinde etkili olduğu uygulama sonucunda açıkça görülmektedir.

Deniz gücünün ülkelerin gelişimindeki rolü dikkate alındığında, ülkelerin stratejik avantaj sağlayabilmek adına sahip oldukları deniz gücünün hangi seviyede olduğunu bilmeleri oldukça önemlidir. Tespit edilen başarı faktörleri çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmalardan elde edilen bilgiler ışığında ülkelerin politika yapıcılarını, sahip olunan deniz gücü ile ilgili eksiklikleri gidererek stratejik avantaj elde etmek için hangi noktalara odaklanmaları gerektiğini tespit edebilecek ve yeni stratejiler oluşturabilecektir. Bu çalışma ile deniz gücü alanında oluşturulacak yeni stratejiler aracılığıyla diğer ülkelerle rekabet içerisinde yer alan Türkiye'nin sahip olduğu deniz gücünün artırılmasına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Bu çalışma sonucunda elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde; deniz gücünün geliştirilmesine yönelik oluşturulan denizcilik politikalarının devletlerin deniz gücünde etkili en önemli faktör olduğu görülmektedir. 21. yüzyılın ortaya koyduğu gelişmelerde özellikle teknolojinin toplumsal hayatın her alanındaki etkisinin deniz gücünün askeri ve ticari ayağında son derece etkili bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu teknolojik imkânın milli olanaklarla geliştirilmesi ve dışa bağımlılığın en aza indirilmesi hem deniz gücünün geliştirilmesinde hem de teknolojik ar-ge yatırımlarının diğer sektörlerdeki olumlu etkisi nedeniyle son derece kritiktir. Deniz gücünün sadece savaş zamanında değil barış düzeninde de önemli bir dış politika aracı olarak kullanılması, devletlerin küresel düzendeki etkisinin artmasına olanak sağladığından 21. yüzyılda deniz stratejileri devletlerin üzerinde dikkatle durduğu hususlardan biri haline gelmiştir.

Karasal kaynakların hızla azalması, deniz diplerindeki hidrokarbon kaynakların çıkarılarak işlenmesinin gelişen teknoloji aracılığıyla daha imkânlı bir boyut kazanması, küresel ticaretin ulusal ekonomiler için önemi ve bu ticaretin ortalama %80'nin üzerinde deniz yollarıyla gerçekleşmesi gibi nedenler denizleri 21. yüzyılın çıkar ve çatışma alanlarına dönüştürmüştür. Bu alanlarda güç elde etmek ise devletlere önemli bir stratejik üstünlük sağlamaktadır. Deniz gücünün geliştirilmesi ancak geniş çapta gerçekleştirilecek bir analiz ile mümkünken bu gücü oluşturan faktörleri belirlemek bu analiz için gerekli olan temel oluşturmaktadır. Bu çalışma kapsamında genel olarak deniz gücünü meydana getiren askeri ve ticari başarı faktörleri literatüre bağlı olarak tespit edilmiş ve Türkiye'de bu alanda bilgi, birikim ve tecrübeye sahip uzmanlar tarafından bu faktörlerin önem ağırlıkları belirlenmiştir. Çalışma kapsamında 21. yüzyılda devletlerin deniz gücü analizinde kullanılabilecek bir yaklaşım önerilmiştir. Literatürde 21. yüzyıl dinamikleri çerçevesinde devletlerin deniz gücü analizinde kullanılacak faktörleri sunan ve bu faktörler arasında bir önem sıralaması yapan çalışmanın yer

almaması bu araştırmanın literatürdeki söz konusu boşluğu doldurması ve kendinden sonraki çalışmalara kaynaklık etmesi sebebiyle özgün değerini ortaya koymaktadır. Uluslararası ilişkiler alanında gerçekleştirilecek sonraki çalışmalarda AHP Yöntemi ve diğer ÇKKV Yöntemleri (ANP, DEMATEL, SWARA vb.) aracılığıyla farklı devlet ve devlet gruplarının deniz gücü analiz edilerek elde edilen sonuçlar ile bu çalışmanın sonuçlarını içeren mukayeseli araştırmalar gerçekleştirilebilir. Ayrıca gelişmiş deniz gücünde etkili olan faktörler farklı ÇKKV Yöntemlerinin birbirleriyle bütünleştirilmesi (AHP-TOPSIS vb.) ile de değerlendirilebilecektir.

Kaynakça

- Atay, S. (2016). Dış Politika Açısından Deniz Gücünün Önemi, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (10), 98-105.
- Bartlett, L. W. (2011). *Not Merely For Defence The Creation of The New American Navy, 1865-1914*, Doktora Tezi, Texas Christian University, Texas).
- Bennett, N.J., Hallam, M. K., Augustine, G., Ban, N., Belhabib, D., Irwin, I.B., Charles, A., Couture, J., Eger, S., Fanning, L., Foley, P., Goodfellow, A.M., Greba, L., Greg, E., Hall, D., Harper, S., Maloney, B., McIsaac, J., Ou, W., Pinkerton, E., Porter, D., Sparrow, R., Stephenson, R., Stocks, A., Sumaila, U. R., Sutcliffe, T., ve Bailey, M. (2018). Coastal and Indigenous Community Access to Marine Resources and The Ocean: A Policy Imperative for Canada. *Marine Policy*, 87, 186-193.
- Bian, T., Hu, J. ve Deng, Y. (2017). Identifying influential Nodes in Complex Networks Based on AHP. *Physica A: Statistical Mechanics and Its Applications*, 479, 422-436.
- Bilsel, C. (1948). Sovyet Rusya-Türk Notaları Aydınlightında Türk boğazları. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 14 (1-2), 1-23.
- Black, J. (2005). A Post-Imperial Power? Britain and The Royal Navy. *Orbis*, 49 (2), 353-365.
- Bobokulov, I. (2012). Strategic Functions of and Prospects for the Foreign Military Presence in Central Asia. *Central Asia and The Caucasus*, 13 (2), 98-106.
- Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü. (2021). *Su Ürünleri İstatistikleri*, <https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/SagMenuVeriler/BSGM.pdf> (erişim tarihi: 10.02.2021).
- Calder, K. E. (2008). *Embattled Garrisons Comparative Base Politics and American Globalism*, New Jersey: Princeton University Press.
- Canbay, Ş. (2010). *Savunma Harcamalarının ve Savunma Sanayinin Makro Ekonomik Etkileri ve Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Canlı, G. A., Kurtoğlu, İ., Canlı, M. O. ve Tuna, Ö. S. (2015). Dünyada ve Ülkemizde İnsansız Sualtı Araçları (İsaa-Auv & Rov) Tasarım Ve Uygulamaları. *GİDB Dergi*, 4, 43-75.
- Chang, F. K. (2012). China's Naval Rise and The South China Sea: An Operational Assessment. *Orbis*, 56 (1), 19-38.
- Convention on Biological Diversity (2004). *The Ecosystem Approach*, <https://www.cbd.int/doc/publications/ea-text-en.pdf> (erişim tarihi: 12.01.2021).
- Corbett, J. S. (1898). *Drake and the Tudor Navy, with a History of the Rise of England as a Maritime Power*, (1th Ed.). London: Longmans Publishing.
- Crowhurst, P. (1977). *The Defense of British Trade 1689-1815*, Dawson: Folkerstone.
- Czermanski, E., Jastrzabek, A. O., Zaucha, J., Pawlowska, B., Matczak, M. ve Szydlowski, L. (2021). Preconditions of New Container Terminal Location in the Maritime Spatial Planning Framework. A Case Study for the Central Port Concept in Gdansk. *Marine Policy*, 130, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2021.104585>.
- Çelik, S. (2020). Günümüzde Türkiye'nin Jeopolitik Konumu. *The Journal of International Social Research*, 13 (74), 201-211.

- Çetin, O. (2009). Denizcilik Sektöründe Mukayeseli Bir Model. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5 (10), 35-58.
- Çetin, O. (2012). *Denizci Türkiye için Yol Haritası*, İstanbul: Dönence Yayınevi.
- Dabağır, C. (2005). *Savunma Sanayinin Durumu ve Dışa Bağımlılığın Azaltılması Yönünde Uygulanması Gereken Stratejiler ve Özel Sektörün Bu Konudaki Katkılarının İncelenmesi*, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Savunma Kaynakları Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Davis, S. (2011). The US Military Base Network and Contemporary Colonialism: Power Projection, Resistance and the Quest for Operational Unilateralism. *Political Geography*, 30, 215-224. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2011.04.003>.
- De Almeida, F. E. A. ve Cabral, R. P. (2018). Navy Classification: Proposal For a Comparative Methodology, *Austral: Brazilian Journal of Strategy & International Relations*, 7(14), 13-40.
- De Almeida, I. D. P., Costa, I.P.A., Costa, A.P.A., Corriça, J.V.P., Moreira, M. A. L., Gomes, C. F. S. ve Santos, M. D. (2022). A Multicriteria Decision-Making Approach to Classify Military Bases for the Brazilian Navy, *Procedia Computer Science*, 199, 79-86. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2022.01.198>.
- Demir, İ. (2018). Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Feshi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 136, 327-358.
- Demirhan, A. E. ve Yakan, S. D. (2019). Açık Deniz Petrol Endüstrisinin Ekotoksikolojik Etkileri. *GİDB Dergi*, 16, 39-55.
- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. (2015). *Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi*, İstanbul: Deniz Basımevi.
- Doğru, S. (2013). Türk Boğazlarının Hukukî Statüsü: Sevr ve Lozan'dan Montrö'ye Geçiş. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 123-169.
- Dwarakish, G.S. ve Salim, A. M. (2015). Review on the Role of Ports in The Development of A Nation. *Aquatic Procedia*, 4, 295-301. <https://doi.org/10.1016/j.aqpro.2015.02.040>.
- European Commission. (2012). *Blue Growth Scenarios and Drivers for Sustainable Growth from the Oceans, Seas and Coasts*. <https://webgate.ec.europa.eu/maritimeforum/system/files/Blue%20Growth%20Final%20Report%2013092012.pdf> (erişim tarihi: 03.01.2021).
- Ekin, C. (2014). *Denizden Yükselen Küresel Hegemonya*, (2. Baskı), İstanbul: Dönence Basım.
- European Commission. (2021). *The EU Blue Economy Report 2021*. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0b0c5bfd-c737-11eb-a925-01aa75ed71a1> (erişim tarihi: 08.12.2021).
- European Parliament. (2021). *Integrated Maritime Policy of the European Union*. https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_3.3.8.pdf (erişim tarihi: 07.08.2021).
- Food and Agriculture Organization. (2015). *Global Aquaculture Production Database*. www.fao.org/fishery/statistics/global-aquaculture-production/en. (erişim tarihi: 03.07.2021).
- Food and Agriculture Organization. (2020). *The State of World Fisheries and Aquaculture Sustainability in Action*. <http://www.fao.org/3/ca9229en/ca9229en.pdf> (erişim tarihi: 15.09.2021).
- France, M.E.B. (2000). Back to the Future: Space Power Theory and A.T. Mahan. *Space Policy*, 16 (4), 237-241.
- Gartzke, E. ve Lindsay, J.R. (2020). The Influence of Sea Power on Politics: Domain and Platform-Specific Attributes of Material Capabilities. *Security Studies*, 29 (4), 601-636. <https://doi.org/10.1080/09636412.2020.1811450>.
- Gergin R. E. ve Baki, B. (2015). Türkiye'deki Bölgelerin Lojistik Performanslarının Bütünleştirilmiş AHS ve TOPSİS Yöntemiyle Değerlendirilmesi. *Business and Economics Research Journal*, 6(4) 115-135.
- Global Fire Power. (2022). *2022 Military Strength Ranking*. <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php> (erişim tarihi: 03.05.2022).
- Ghimire, L. P. ve Kim, Y.B. (2018). An Analysis on Barriers to Renewable Energy Development in The Context of Nepal Using AHP. *Renewable Energy*, 129, 446-456. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2018.06.011>.
- Glaser, D.J. ve Rahman, A. (2016). Ex Tridenti Mercatus? Sea-Power and Maritime Trade in the Age of Globalization. *Journal of International Economics*, 100, 95-111. <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2016.03.001>.
- Gorshkov, S. (1979). *The Sea Power of the State*, (2nd edition), Pergamon: Naval Institute Press.
- Gurria, A. (2021). *The Economist World Ocean Summit*. <https://www.oecd.org/about/secretary-general/oecd-sg-remarks-at-the-economist-world-ocean-summit-3-march-2021.html> (erişim tarihi: 08.07.2021).
- Gülsoy, A.F. (2020). *Türk Milli Savunma Sanayii Tarihi: Aselsan Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/64731> (erişim tarihi:02.03.2021).
- Harkavy, R.E. (1989). *Bases Abroad: The Global Foreign Military Presence*, New York: Oxford University Press.
- Hayashi, M. (2005). Military and Intelligence Gathering Activities in the Eez: Definition of Key Terms. *Marine Policy*, 29, 123-137. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2004.08.006>.
- Hayes, B.C. ve Smith, D.V. (Ed.). (1994). *The Politics of Naval Innovation*. Newport Rhode Island: US Naval War College.
- Hodge, C.C. (2014). The Pivot in Perspective: American Naval Power, Then and Now. *Orbis*, 58(3), 392-412.
- Hossain, K.A., Zakaria, N.M.G. ve Sarkar, M.A.R. (2017). SWOT Analysis of China Shipbuilding Industry by Third Eyes. *Procedia Engineering*, 194, 241-246. <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.08.141>.
- Hoyt, T.D. (2007). The United States and Maritime Strategy: A Parochial View From The U.S. Naval War College. *Orbis*, 51(4), 577-584. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2007.08.003>.
- Hudson, R. ve Urquhart, A. (2022). Naval Disasters, World War Two and The British Stock Market. *Research in International Business and Finance*, 59, 1-18. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2021.101556>.
- IMPSRC. (2021). *Maritime Strategic Evaluation for Israel 2020/21*. <https://drive.google.com/file/d/1GPp811kPg2TdmfkaIThqRhMxAXpmGc/view> (03.09.2021).
- Jenner, C.J. (2021). Command, Strategic Contest and Confidence-Building in The South China Sea. *Orbis*, 65 (3), 513-531. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2021.06.012>.
- Kaliszewski, A., Kozłowski, A., Dabrowski, J. ve Klimek, H. (2020). Key Factors of Container Port Competitiveness: A Global Shipping Lines Perspective. *Marine Policy*, 117, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2020.103896>.
- Karabüyük, M. (2019). İklim, Coğrafi Konum, Yer Şekilleri ve Denizlerin Siyasi Coğrafya Üzerindeki Etkileri. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (1), 167-185.
- Kaymal, T. (2018). Deniz Güvenliği Harekâtı İçin Daha Küçük ve Esnek Savaş Gemileri, *Bahriye Enstitüsü*, <https://bahriyeenstitusu.org/2018/08/23/deniz-guvenligi-harekati-icin-daha-kucuk-ve-esnek-savas-gemileri> (erişim tarihi: 15.12.2020).
- Kearsley, H.J. (1992). Rethinking Maritime Power Theory. *Comparative Strategy*, 11 (2), 195-211. <https://doi.org/10.1080/01495939208402871>.
- Kline, J.E. (2017). Impacts of The Robotics Age on Naval Force Design, Effectiveness, and Acquisition. *Naval War College Review*, 70(3), 63-77.
- Koday, Z., Koday, S. ve Kaymaz, Ç.K. (2017). Dünyadaki Bazı Önemli Boğazlar İle Kanalların Coğrafi Özellikleri ve Jeopolitik Önemleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 879-910.
- Kozanhan, M.K. (2019). Güç Kavramı ve Donanmaların Yumuşak Güç Unsuru Olarak Diplomaside Kullanılması. *Mavi Vatan'dan Açık Denizlere*, 1 (2), 22-30.
- Köseoğlu, A. M. (2010). *Milli Savunma Sanayinde Yeniden Yapılanma ve Sosyal Politikalara Etkisi*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kraska, J. (2010). How The United States Lost The Naval War of 2015. *Orbis*, 14 (1), 35-45. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2009.10.004>.

- Kulve, H. ve Smit, W.A. (2010). Novel Naval Technologies: Sustaining or Disrupting Naval Doctrine. *Technological Forecasting & Social Change*, 77 (7), 999-1013. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2010.03.005>.
- Küçükşahin, A., Uyar, E.Ö., Tahminciler, E. ve Dinçer, D. (2008). Türkiye'nin Güvenlik Strateji Belgesi Nasıl Hazırlanmalıdır?. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4 (7), 7-39.
- Kütükçü, M.A. ve Kaya, İ.S. (2016). Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Durumu. *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6 (2/1), 81-96.
- Kwak, S.J., Yoo, S.H. ve Chang, J.I. (2005). The Role of The Maritime Industry in The Korean National Economy: An Input-Output Analysis. *Marine Policy*, 29, 371-383. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2004.06.004>.
- Kyngé, J., Campbell, C., Kazmin, A. ve Bokhari, F. (2017). How China Rules the Waves. <https://ig.ft.com/sites/china-ports/> (erişim tarihi: 05.08.2020).
- Lachowski, Z. (2007). *Foreign Military Bases in Eurasia*, Sweden: CM Gruppen, Bromma.
- Lane, J. M. ve Pretes, M. (2020). Maritime Dependency and Economic Prosperity: Why Access to Oceanic Trade Matters. *Marine Policy*, 121, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2020.104180>.
- Lautenschläger, K. (1983). Technology and the Evolution of Naval Warfare. *International Security*, 8 (2), 3-51.
- Lavie, O. G. (2018). A Model and Methodology for a Grand Maritime Strategy. https://hms.haifa.ac.il/images/publications/Oded_GUR_LAVIE/A-Model-and-Methodology-for-a-Grand-Maritime-Strategy_FULL.pdf (erişim tarihi: 06.07.2020).
- Lei, D. (2008). China's New Multi-Faceted Maritime Strategy. *Orbis*, 52 (1), 139-157. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2007.10.009>.
- Lersch, B. D. S. ve Sarti, J. S. (2014). The Establishment of Foreign Military Bases and The International Distribution of Power. *UFRGSMUN*, 2, 83-135.
- Liu, B., Xu, M., Wang, J. ve Xie, S. (2017). Regional Disparities in China's Marine Economy. *Marine Policy*, 82, 1-7. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2017.04.015>.
- Lostumbo, M.J., McNerney, M.J., Peltz, E., Eaton, D., Frelinger, D.R., Greenfield, V.A., Halliday, J., Mills, P., Nardulli, B.R., Pettyjohn, S.L., Sollinger, J.M. ve Worman, S. M. (2013). *Overseas Basing of U.S. Military Forces an Assessment of Relative Costs and Strategic Benefits*. RAND Corporation, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR201.html (erişim tarihi: 10.03.2020).
- Lubchenco, J., Haugan, P. M. ve Pangestu, M.E. (2020). Five Priorities for A Sustainable Ocean Economy. *Nature*, 588, 30-32.
- Mahan, A. T. (1890). *The Influence of Sea Power Upon History 1660-1783*, Boston: Little-Brown.
- Maurer, J.H. (2018). The Struggle for Sea Power: Lessons From The Great War. *Orbis*, 62 (2), 184-203. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2018.02.001>.
- Merkel, A. ve Holmgren, J. (2017). Dredging the Depths of Knowledge: Efficiency Analysis in The Maritime Port Sector. *Transport Policy*, 60, 63-74. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2017.08.010>.
- Modelski, G. (1987). *Long Cycles in World Politics*, London: The Macmillan Press.
- Modelski, G. (2005). Küresel Politikanın Uzun Döngüsü ve Ulus-Devlet. *Uluslararası İlişkiler*, 2 (7), 3-30.
- Mohan, C. R. (2009). Maritime Power: India and China Turn to Mahan. *ISAS Working Paper*, 71, 1-14.
- Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü. (t.y.). Oruç Reis Araştırma Gemisi. <https://www.mta.gov.tr/v3.0/arastirmalar/oruc-reis> (erişim tarihi: 25.08.2021).
- NATO. (2019). *Nato Maritime Unmanned Systems*. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_09/20190909_190909-NMUS.pdf (erişim tarihi: 13.05.2021).
- NATO. (2020). *Operation Sea Guardian*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136233.htm (14.05.2021).
- NATO. (2021). *Nato's Maritime Activities*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_70759.htm (06.09.2021).
- Nincic, D.J. (2002). Sea Lane Security and U.S. Maritime Trade: Chokepoints as Scarce Resources. S.J. Tangredi (Yay. haz.). *Globalization and Maritime Power* içinde (s. 143-171). Washington: Institute for National Strategic Studies, National Defense University.
- Notsu, A., Kawakami, H., Tezuka, Y. ve Honda, K. (2013). Intergration of Information Based on the Similarity in AHP. *Procedia Computer Science*, 22, 1011-1020. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2013.09.186>.
- Octavian, A. (2017). In Search of Peaceful Future of The Asia-Pacific Maritime World: Formulating The Role of Indonesian Navy. *Journal of Maritime Studies and National Integration*, 1 (2), 118-127. <https://doi.org/10.14710/jmsni.v1i2.1998>.
- OECD. (2015). *Competition Issues in Liner Shipping*. [https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=DAF/COMP/WP2\(2015\)3&docLanguage=En](https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=DAF/COMP/WP2(2015)3&docLanguage=En) (erişim tarihi: 16.03.2021).
- OECD. (2016). *The Ocean Economy in 2030*. Paris: OECD Publishing.
- Önal, E. ve Yarbay R. Z. (2010). Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Kaynakları Potansiyeli ve Geleceği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 9 (18), 77-96.
- Özdemir, M. S. (2002). Bir İşletmede Analitik Hiyerarşi Süreci Kullanılarak Performans Değerleme Sistemi Tasarımı. *Endüstri Mühendisliği Dergisi*, 2, 2-11.
- Özer, Y. (2019). Nanoteknoloji'nin Askerî Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Güvenlik Bilimleri Dergisi, IDEF Özel Sayı*, 33-52.
- Özgen, C. (2019). Türkiye'nin Denizaşırı Askerî Üs Kurma Girişimleri: Tespitler ve Geleceğe Yönelik Öneriler. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8 (2), 381-408. doi: 10.28956/gbd.646388.
- Pazarıcı, H. (2009). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Perçin, S. ve Ayan, T. (2010). AHS ve Bulanık Promethee Yaklaşımlarıyla Esnek Üretim Sistemleri Seçimi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29 (2), 555-575.
- Pınar, L. (2018). Türkiye'nin Savunma Sanayi Alanındaki Gelişiminin Türk Dış Politikasına Olan Etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 2356-2369.
- Pirtle, C. E. (2000). Military Uses of Ocean Space and the Law of the Sea in The New Millennium. *Ocean Development & International Law*, 31, 7-45. <https://doi.org/10.1080/009083200276058>.
- Pryor, S.C. ve Barthelmie, R.J. (2013). Renewable Energy Resources-Ocean Energy: Wind-Wave-Tidal-Sea Currents. *Climate Vulnerability*, 3, 65-81. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-384703-4.00311-7>.
- Rahman, A.S. (2010). Fighting the Forces of Gravity-Seapower and Maritime Trade Between the 18th and 20th Centuries. *Explorations in Economic History*, 47, 28-48. <https://doi.org/10.1016/j.eeh.2009.05.007>.
- Ridolfi, G. (1997). Geostrategy and Naval Power in The Mediterranean: Changing Scenarios, Continuing Conflict. *Marine Policy*, 21 (4), 377-390. [https://doi.org/10.1016/S0308-597X\(97\)00022-5](https://doi.org/10.1016/S0308-597X(97)00022-5).
- Rochwulaningsih, Y., Sulistiyono, S.T., Masruroh, N.N. ve Maulany, N.N. (2019). Marine Policy Basis of Indonesia as a Maritime State: The Importance of Integrated Economy. *Marine Policy*, 108, 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2019.103602>.
- Rodrigue, J.P. ve Notteboom, T. (2009). The Terminalisation of Supply Chains: Reassessing The Role of Terminals in Port/Hinterland Logistical Relationships. *Maritime Policy & Management*, 36(2), 165-183. <https://doi.org/10.1080/03088830902861086>.
- Saaty, R. W. (1987). The Analytic Hierarchy Process-What It is And How It is Used. *Mathl Modelling*, 9 (3), 161-176. [https://doi.org/10.1016/0270-0255\(87\)90473-8](https://doi.org/10.1016/0270-0255(87)90473-8).
- Saaty, T.L. (1994). How to Make a Decision: The Analytic Hierarchy Process. *Interfaces*, 24 (6), 19-43.
- Saaty, T. L. (2008). Relative Measurement and Its Generalization in Decision Making Why Pairwise Comparisons Are Central in Mathematics for the Measurement of Intangible Factors the Analytic Hierarchy/Network Process. *RACSAM*, 102, 251-318. <https://doi.org/10.1007/BF03191825>.

- Saban, M. ve Güğçerçin, G. (2009). Deniz Taşımacılığı İşletmelerinde Maliyetleri Etkileyen Faktörler ve Sefer Maliyetleri. *DEÜ Denizcilik Dergisi*, 1 (1), 1-16.
- Sakhuja, V. (2011). *Asian Maritime Power in the 21st Century: Strategic Transactions China, India and Southeast Asia*. Singapore: ISEAS-Yusof Ishak Institute.
- Shahsavari, A., Sadeghi, J.K., Shockley, J. ve Ojha, D. (2021). On the Relationship Between Lean Scheduling and Economic Performance in Shipbuilding: A Proposed Model and Comparative Evaluation. *International Journal of Production Economics*, 239, 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2021.108202>.
- Silva, A.R.A. (2017). The Enabling Power of the Oceans. *Contexto Internacional*, 39 (2), 237-243.
- Sleeper, D.M. (2012). Port Significance: Contributions to Competitiveness in Latin America and Asia. *Journal for Global Business and Community*, 3(1), 22-28.
- Sokolić, D., Mrak, M.K. ve Katunar, J. (2014). Understanding the Role of Context in Shaping the Development of Business Systems. *Scientific Journal of Maritime Research*, 28, 137-144.
- Speller, I. (2020). *Deniz Harbini Anlamak* (Çev. Barış Engin). İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Steinberg, P. (2001). *The Social Construction of the Ocean*. London: Cambridge University Press.
- Streusand, D.E. (2002). Geopolitics Versus Globalization. S.J. Tangredi (Yay. haz.). *Globalization And Maritime Power* içinde (s. 41-57), Washington: Institute for National Strategic Studies, National Defense University.
- Vivero, J.L.S. ve Mateos, J.C. R. (2010). Ocean Governance in a Competitive World. The BRIC Countries as Emerging Maritime Powers-Building New Geopolitical Scenarios. *Marine Policy*, 34, 967-978. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2010.02.002>.
- Vivero, J.L.S., Mateos, J.C. R. ve Corral, D.F. (2009). Geopolitical Factors of Maritime Policies and Marine Spatial Planning: State, regions, and geographical planning scope. *Marine Policy*, 33 (4), 624-634. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2008.12.010>.
- Vivero, J.L.S. ve Mateos, J.C. R. (2006). Maritime Europe and EU Enlargement: A Geopolitical Perspective. *Marine Policy*, 30, 167-172. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2004.11.002>.
- Şener, B. (2015). Tarihsel Boyutlarıyla Boğazlar'ın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 35, 327- 349. doi: 10.9761/JASSS2837.
- T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2022). *Gemi Geçiş İstatistikleri, 2021*. <https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/turk-bogazlari-gemi-gecis-istatistikleri> (erişim tarihi: 05.09.2021).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı SSB. (2019). *Türk Savunma Sanayii Ürün Kataloğu*. <https://www.ssb.gov.tr/urunkatalog/tr/104/> (erişim tarihi: 22.09.2021).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı SSB. (2020). *Milli Gemi*. <https://www.ssb.gov.tr/WebSite/ContentList.aspx?PageID=88> (erişim tarihi: 21.05.2021).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019a). *On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf> (erişim tarihi: 12.08.2020).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019b). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Değerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf (erişim tarihi: 16.02.2021).
- T.C. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. (2019). *Mavi Vatan-2019 Taktik Tatbikatı*. <https://www.dzkk.tsk.tr/Anasayfa/Basin?url=mavi-vatan-2019-taktik-tatbikati-3122020> (erişim tarihi: 23.02.2021).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2020). *Türkiye'nin Uluslararası Enerji Stratejisi*. https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa (erişim tarihi: 22.02.2021).
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı. (2022). *Atatürk ve Deniz Kuvvetleri*. <https://www.dzkk.tsk.tr/Genel/icerik/ataturk-ve-deniz-kuvvetleri> (erişim tarihi: 05.09.2021).
- T.C. MSB Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. (2021). *Platformlar*. <https://www.dzkk.tsk.tr/Destek/icerik/gabya-sinifi> (erişim tarihi:05.09.2021).
- T.C. MSB Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. (2022a). *Platformlar*. <https://www.dzkk.tsk.tr/Destek/icerik/gur-sinifi> (erişim tarihi: 10.08.2021).
- T.C. MSB Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. (2022b). *Akdeniz Kalkanı Harekâtı*. <https://www.dzkk.tsk.tr/Harekat/icerik/akdeniz-kalkani-harekati> (erişim tarihi: 15.03.2021).
- T.C. Sanayi ve Tek. Bakanlığı. (2019). *2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejisi*. <https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/SanayiStratejiBelgesi2023.pdf> (24.02.2021).
- T.C. Savunma Sanayii Başkanlığı. (2017). *2017-2021 Stratejik Plan*. https://www.ssb.gov.tr/Images/Uploads/MyContents/F_20170606155720342529.pdf (erişim tarihi: 11.02.2021).
- T.C. Savunma Sanayii Başkanlığı. (2020). *2019-2023 Stratejik Plan*. https://www.ssb.gov.tr/Images/Uploads/MyContents/V_20201229103801676675.pdf (erişim tarihi: 13.02.2021).
- T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2022). *Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı: Elleçlenen Yük Miktarı Dünya Ortalamasının Üzerinde Arttı*. <https://yalovaliman.uab.gov.tr/haberler/ulastirma-ve-altyapi-bakanligi-elleclenen-yuk-miktari-dunya-ortalamasinin-uzerinde-artti> (erişim tarihi: 15.02.2021).
- Taşlıgil, N. (2004). İstanbul Boğazı'nın Ulaşım Coğrafyası Açısından Önemi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 10, 1-18.
- Till, G. (2007). Maritime Strategy in a Globalizing World. *Orbis*, 51 (4), 569-575. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2007.08.002>.
- Till, G. (2013). *Sea Power: A Guide for the Twenty-First Century*, (3rd Edition). London: Routledge.
- Tirumala, R. D. ve Tiwari, P. (2020). Innovative Financing Mechanism for Blue Economy Projects. *Marine Policy*, 104194, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2020.104194>.
- Topsoy, F. (2012). Münhasır Ekonomik Bölgede Yürütülen Yabancı Askerî Faaliyetlerin Hukukî Niteliği. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16 (3), 217-265. <https://doi.org/10.15869/itobiad.398175>.
- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı. (t.y.). *Deniz*. <https://www.tpao.gov.tr/deniz> (erişim tarihi:05.09.2021).
- Tunalı, H. ve Akarçay, N. (2018). Deniz Taşımacılığı ile Sanayi Üretimi İlişkisinin Analizi: Türkiye Örneği. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 111-122. <https://doi.org/10.25204/iktisad.406183>.
- Turan, S. (2004). Geçiş ve Seyir Güvenliğinin Sağlanmasına Yönelik Düzenlemeler Işığında Türk Boğazları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 63-75.
- Türk Deniz Kuvvetleri. (2000). *Açık Denizlere Doğru*. (1. Baskı). Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Merkez Daire Başkanlığı Basımevi.
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. (2015). *Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi*. İstanbul: Deniz Basımevi.
- U.S. Energy Information Administration. (2020). *International Energy Outlook 2020*. <https://www.eia.gov/outlooks/ieo/pdf/ieo2020.pdf> (erişim tarihi: 11.01.2021).
- U.S. Marine Corps, U.S. Navy ve U.S. Coast Guard. (2015). *A Cooperative Strategy For 21st Century Seapower*. https://www.globalsecurity.org/military/library/policy/navy/21st-century-seapower_strategy_201503.pdf (erişim tarihi: 15.08.2021).
- UTİKAD. (2020). *Lojistik Sektörü Raporu*. <https://www.utikad.org.tr/images/HizmetRapor/utikadlojistiksektoruraporu2020-53923> (erişim tarihi: 15.03.2021).
- Ünal, A.N. (2005). *Stratejik Karar Verme Modelleri*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Walsh, D. (2021). Exploration and Technology-Key Building Blocks for the New Blue Economy. *People, Products and Policies*, 3-16. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-821431-2.00011-1>.

World Economic Forum. (2019). *From Funding to Financing Transforming Sdg Finance for Country Success*. http://www3.weforum.org/docs/WEF_From_Funding_to_Financing.pdf (erişim tarihi: 03.01.2021).

World Shipping Council. (2010). *Liner Shipping and CO2 Emissions Policy*. <http://www.shippingandco2.org/LinerShippingandCO2EmissionsPolicySeptember> (erişim tarihi: 12.11.2020).

Yeo, A. ve Pettyjohn, S. (2021). Bases of Empire? The Logic of Overseas U.S. Military Base Expansion, 1870-2016. *Comparative Strategy*, 40 (1), 18-35. <https://doi.org/10.1080/01495933.2021.1853433>.

Yılmaz, E. A. (2020). Doğu Akdeniz'deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikası'nın Dünü ve Bugünü. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 48, 27-48. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.791715>.

Yoshihara, T. ve Holmes, J. (2017). Responding to China's Rising Sea Power. *Orbis*, 61 (1), 91-100. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2016.12.009>.

Zhao, R., Hynes, S. ve He, G.S. (2014). Defining and Quantifying China's Ocean Economy. *Marine Policy*, 43, 164-173. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2013.05.008>.

Zheng, L. ve Tian, K. (2021). The Contribution of Ocean Trade to National Economic Growth: A Non-Competitive Input-Output Analysis in China. *Marine Policy*, 130, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2021.104559>.

Ziylan, A. (2004). *Ulusal Teknoloji Yeteneği ve Savunma Sanayii*. Savunma Sanayicileri Derneği Yayını, Ankara.